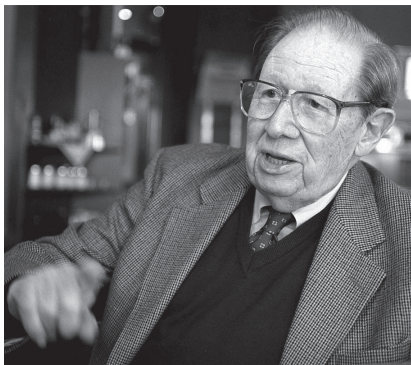

2015. szeptember 13-án meghalt Carl E. Schorske, amerikai történész. 100 éves volt. Michael Roth egy korábbi írásának fordításával idézzük fel alakját.

AZ ELEMI ENERGIÁK KISZABADÍTÁSA

FELJEGYZÉSEK EGY CARL E. SCHORSKÉVAL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSRŐL

American Imago, 68 (2011), 4. szám, 595–604. old.

2011 nyarának végén New Jersey déli részébe utaztam, hogy együtt lehessenek Carl és Elizabeth Schorskéval. Már jó ideje nem láttuk egymást, noha telefonon gyakran beszélgetünk. Mivel az *American Imago* jelen száma előtte tiszteleg, azt terveztük, hogy majd arról beszélgetünk, hogyan ismerkedett meg Freud munkásságával és a pszichoanalízissel. Az ismerkedésre a második világháború idején került sor, amikor Carl a Stratégiai Szolgálat Irodájában (OSS) dolgozott, majd pedig az 1950-es években, amikor a connecticuti Wesleyan Egyetemen tanított. Freud és a pszichoanalízis állt volna végig beszélgetésünk fókuszában, ha nem kalandozunk el újra meg újra, hogy felidézzük közös emlékeinket – főleg a Wesleyan Egyeterről, ahol a diákja voltam (s amelynek jelenleg az elnöke vagyok). 1976-ban ott kezdtem meg történelmi tanulmányaimat Carl vezetésével, és az ő irányítása mellett doktoráltam Princetonban hét évvel később. Az ő kurzusán hallgattam először Wagner és Mah-

ler zenéjét, és még mindig sok olyan könyvet használok az óráimon, amelyeket egykor feladott nekem. Írtam a historiográfiájáról és szerkesztettem egy tanulmánykötetet a tiszteletére írott esszékből.¹ Carllal beszélgetni az *American Imago* felkérésére igazi élvezetnek ígérkezett.

Ezt megelőzően, több mint 15 évvel korábban folytattunk elmélyült beszélgetést Freudról és a pszichoanalízisről, amikor kineveztek – gondolom, az ő javaslatára – annak a kiállításnak a kurátorává, amelyet a Kongresszusi Könyvtár e témában rendezett.² Ám Freud ismeretségünk kezdetétől fogva kapcsolatunk része volt. Elsőséves voltam, és kifejezetten Freud érdekelt akkor, amikor Carl vendégprofesszorként visszatért a Wesleyanre. Bekönyörögtem magam a Bécsről tartott szemináriumába. Ez persze nekem igencsak magas volt, de úgy tekintettem rá, mint hatalmas lehetőségre, hogy Freudról végezzek kutatásokat. A hetvenes évek közepén eléggé szokatlannak számított, hogy egy gólya ennyire heves érdeklődést mutasson Freud iránt, ám a professzor egyetlen kifogása velem szemben az volt, hogy elemi szintű német nyelvtudással aligha végezhetek komoly munkát. E csodálattal övezett történész fenntartásai csak megerősítettek elhatározásomban, és belevetettem magam a munkába.

Kutatásom során azt próbáltam megállapítani, hogyan hatott az első világháború Freud ösztönelméletére – és örökre emlékezetes marad számomra az a rengeteg kérdés, amely-

lyel Schorske professzor kíméletlenül szembesített az órán. Végül elismeréssel szólt a kutatásomról és az érveimről, de hozzátette, hogy „suta, csikorgó stílusban” írok. A legfontosabb, amit tehetek, hogy fejlesztem az íráskészségemet. Nem tudtam, mit kezdjek a bátorítás és a bírálat eme keverékével. Csak később, már a doktoriskolában értettem meg, mennyire fontosnak tartotta Schorske, hogy a történészek tanulják meg úgy bemutatni munkájukat, hogy az összhangban legyen kutatásuk tárgyával. Az ő történetírói célkitűzése – ezt évekkel később tudtam szavakba önteni³ – annak a historiográfiai formának a kialakítása volt, amely a válságba került kultúrát retorikailag úgy ragadja meg, hogy közben reflektáltan megvilágítja s egyben kérdőre is vonja tárgyát.

Amikor beadtam első hozzá írt dolgozatomat Freudról, Schorske már évtizedek óta az ösztönök és a nyilvánosságban zajló küzdelmek közti viszony újraértelmezésével viaskodott. Az „ösztönök” talán túlságosan is leszűkítő megnevezése az őt érdeklő folyamatnak: hogyan tör felszínre valami ősi, hogyan mozgósítható a régmúlt a mai politikai esztétika és vallás céljaira.

A nappaljukban üldögélve beszélgettünk, s így kerültek szóba a különösen a második világháborút követő évtizedben ugyanezen a terepen dolgozó közeli barátai. Közülük a leghíresebbek, Norman O. Brown és Herbert Marcuse már az ötvenes évek második felében előálltak munkájuk eredményeivel. Marcuse 1955-ben jelentette meg az *Eros and Civilization*ot, amelyet 1959-ben követett a *Life Against Death* Browntól. Mindkét könyvben benne volt a szakítás azzal a konformista Freud-képpel, amellyel az amerikai pszichoanalitikus közösség igyekezett a főáramba bekapcsolódni, épp ellenkezőleg, olyan gondolkodónak láttatták Freudot, akinek a tudattalanról gyűjtött felismerései egyesíthetők a radikális politizálással. Mégis mindketten távolodni látszottak a közvetlen nyilvános cselekvés gondolatától. Ahogy Schorske mondta: „a prométheuszi kultúrhéroszoktól az epimétheusziak felé”, Marxtól Freud felé sodródtak.⁴

1 ■ Michael S. Roth (ed.): *Rediscovering history: Culture, politics, and the psyche*. Stanford University Press, Stanford, 1994.

2 ■ Michael S. Roth (ed.): *Freud: Conflict and culture*. Alfred A. Knopf, New York, 1998.

3 ■ Michael S. Roth: *Performing history: Modernist contextualism in Carl Schorske's Fin-de-siècle Vienna*. In: uő: *The ironist's cage: Memory, trauma, and the Construction of History*. Columbia University Press, New York, 1995. 47–68. old.

4 ■ Carl E. Schorske: *Fin-de-siècle Vienna: Politics and culture*. Alfred A. Knopf, New York, 1980. xxiv. old.

5 ■ Langer ezt a tanulmányát azután 1972-ben jelentette meg *The Mind of Adolf Hitler: The Secret Wartime Report* címmel (Basic Books, New York).

6 ■ Schoske a *Fin-de-siècle Vienna* bevezetőjében (i. m. xxiv. old.) Marcuse és Brown mellett William Langert és Lionel Trillinget

Marcuse historizálta Freud ösztönelméletét, hogy kialakíthassa egy olyan társadalom fogalmát, amelyben az „elfojtástöbblet” kiiktatható, és Érosz teljesebben kifejeződéhet. Brownnál Freud volt az, aki feltárta azokat a – testi, pszichés és lelki – ellentmondásokat, amelyek egyre mélyebbre hajszolnak minket az értelmetlen munka, a veszélyes agresszió és a fájdalom kielégületlenség világába. A *Life Against Death* arra hívott, hogy vessük el a mai társas élet nyújtotta csekély élvezeteket, és forduljunk azon eksztázis lehetőségei felé, amelyeket ösztöneink erejének elismerése nyit meg előttünk. Mindketten úgy érvelték, hogy csak azzal csökkenthetjük az erőszakos önpusztítás esélyeit, ha az erotikát kiszabadítjuk az elfojtás ökonómiájának fogságából.

Azt, hogy Brown, Marcuse és Schorske jó barátok voltak, akkor tudtam meg, amikor 1977-ben meghívtam Marcusét a Wesleyanra, illetve néhány hónappal korábban elzárándokoltam Brownhoz Santa Cruzba. Schorske nemrégiben említette egyik beszélgetésünkben, hogy ők hárman a háború idején, az OSS-ben találkoztak, s ennek összefüggésében vágtak neki együtt Freud megismerésének. Schorske William Langer doktorandusza volt, aki Anna Freudnál nyerte analitikus kiképzését, és elkísérte a Freud családot az emigrációba. Az OSS főnöke, William Donovan 1943-ban kérte fel Langert, hogy készítse el Hitler pszichológiai profilját.⁵ Az OSS-nek ebben a – Schorske által később „bizakodási egységnek” nevezett – részlegében dolgozó német emigránsok és a hozzá hasonló amerikai értelmiségiek pszichoanalitikus fogalmakkal próbálták megérteni, miféle szociálpszichológiai dinamika tehetette ennyire vonzóvá a nácizmust oly sok németnek. Sokan a háború után is úgy érezték, a bevett történeti értelmezések nem megfelelőek, mert nem számolnak vagy a kollektív trauma okozta mély sebekkel, vagy a rejtett és egymással is ütköző ösztönök sorsával.⁶ Azért fordultak Freudhoz, hogy jobban és új módon érthessék meg a vágy dinamikáját és az erőszak kitörését.

Amikor belépett az OSS-ba, Schorske azt tervezte, hogy doktori disszertációját a nemzetiszocializmus

forrásairól írja. A háború után azonban úgy érezte – mint később meg is írta – „elviselhetetlen volna visszatérni ahhoz a témához”.⁷ Inkább a német szociáldemokrácia vizsgálatát választotta.⁸ Amikor nemrégiben arról kérdeztem, a háború borzalmi készítették-e a témaváltásra, a fejét rázta: „Nem, csak arról volt szó, hogy az a téma feldolgozhatatlannak, túl nagyratörőnek tűnt akkor. Nem volt meg hozzá a megfelelő szemléletem.” Rövid ideig a Külügyi Tanács (Council for Foreign Relations) számára is dolgozott; ekkor írt egy szakpolitikai célú monográfiát,⁹ amelynek csak azt a belátást köszönhettem, hogy a történetírásnak nem ebben a műfajában kíván tevékenykedni.

Miközben a Wesleyan Egyetemen megkezdett tanári működéséről meg Brownnal és Marcuséval kötött intellektuális barátságáról beszélgetünk, újra meg újra előkerült a zene témája. Azt mindig is tudtam, mennyire elmélyülten foglalkozik zenével, de meglepett, mennyire nyomatékosan beszélt a zene és a többi elemi kulturális forma kapcsolatáról. Előkerült egy másik kolléga neve a Wesleyanról: David McAllesteré, aki a világ legkülönbözőbb zenei formáinak lelkes kutatója volt, s különös érdeklődéssel fordult az őshonos amerikai zene felé. Schorskétől tudtam meg, hogy McAllester a massachusettsi Monterey-ben, Berskhires egyik kisvárosában felépített egy telepet – wigwamokkal, kerek sátrakkal és számtalan felfedezésre váró helylyel, ahol Schorske és a felesége is sokszor vendégeskedett. Jót nevet-

tünk a szerencsés véletlen, hogy épp nem sokkal azelőtt vettem egy házat csak néhány mérföldnyire McAllester telepétől. Amikor beszélgetésünk már visszakanyarodott Freudhoz és az ötvenes évek kultúrájához, Schorskének eszébe jutott a feleségével, Lizzel együtt Berkshiresben tett biciklis kirándulás, amely McAllester monterey-i telepéhez vezetett. Csapongó beszélgetésünkben az amerikai indián zene, a mély kulturális formák és a Bostoni Szimfonikusok tanglewoodi koncertjei keveredtek annak felidézésével, hogyan lelt rá Brown és Marcuse gondolkodása az ösztönök és a kalandok közti kapcsolatokra. Aztán megint a zene fontosságáról beszélt, és arra emlékeztetett, hogyan csatlakozott John Cage a Wesleyan oktatóihoz, és egyesítette – ugyanúgy, mint Richard Winslow, Schorske és McAllester – a mély hagyományok feltárását a legmerészebb kísérletezéssel. A kultúra dinamikájához vezető freudi utak is ahhoz a számtalan ösvényhez tartoztak, amelyeket Schorske és barátai bebarangoltak.

A bődtöltő kulturális kutatások efféle koktéjljáról csevegve jutott eszembe Schorske 1967-es írása William Morrisről és Richard Wagnerről, arról a két XIX. századi művészről, akik az ősit akarták új életre kelteni, és az úttörő művészeti alkotás és lázadás szolgálatába állítani.¹⁰ Mindketten jól látták, hogyan lehet a mítosz bizonyos kulturális kontextusokban az új életre keltett ősi hordozója. Wagnert ez végül eltávolította a politikától, Morrist viszont politikai elköteleződése megerősítésére készítette. Freudot is felvillanyozta az ősi elem gondolata, még ha diagnosztizálta is, micsoda veszélyekkel jár rabul esni a vonzerejének. Junggal való szakítására részben éppen az motiválta, hogy a svájci pszichiáter kolléga teljesen átadta magát a mítosz hatalmának. Ám Freud azt a hatalmat sosem tekintette tisztán kedvezőnek.

Schorskét különösen érdekelte Freud változó viszonya az archaikus mozzanatokhoz s általában a múlthoz. Mint írta, Freud ifjúkori gondolkodásában egyre erősödött a történeti szemlélet, de amikor a pszichoanalízist mint a lélek szerkezetének ahistorikus képzetekre támaszkodó egyete-

említi az amerikaiak Freud iránt fokozódó érdeklődése kapcsán. Trilling volt Schorske oktatója egyetemi tanulmányai kezdetén a Columbia Egyetemen.

7 ■ Carl E. Schorske: *Thinking with history: Explorations in the passage to modernism*. Princeton University Press, Princeton, 1998. 25. old.

8 ■ Carl E. Schorske: *German Social Democracy, 1905–1917: The development of the great schism*. Harvard University Press, Cambridge, 1955.

9 ■ H. Price – C. E. Schorske: *The problem of Germany*. Council on Foreign Relations, New York, 1947.

10 ■ Vö. The Quest for the Grail: Wagner and Morris. In: Schorske: *Thinking with history*, 90–104. old. Az esszé eredetileg itt jelent meg: Kurt H. Wolff – Barrington Moore, Jr. (eds.): *The Critical Spirit: Essays in Honor of Herbert Marcuse*. Beacon Press, Boston, 1967.

mes tanát alkotta meg, akkor maga mögött hagyta a történelmet. „Clóra árnyék borult a pszichoanalízisben – szögezte le Schorske –, de nem tűnt el Freud gondolatvilágából.”¹¹ Freud utolsó nagy munkájában azután feladta történelemellenes modernista pszichologizmusát, hogy értelmezni tudja a nemzetiszocializmus győzelmét. A *Mózes és az egyistenhit*ben Freud nemcsak újra történelemben kezdett gondolkodni, de maga is historicistává lett.¹² Az események súlya készítette erre, ezért ruházta fel a zsidókat a heroikus, bár gondterhes szereppel, hogy a *Geistigkeit* (a spirituálisitást az intellektualitással egyesítő szellemiséget kifejező fogalom) védelmezői legyenek:

„Intellektuális és etikai erejük miatt a zsidókat mint par excellence kultúrnépet (*Kulturvolk*) mindig üldözték, ha az elfojtott ösztön elszabadult a civilizált társadalomban; s ugyanezen férfias erényeknek hála tudtak balsorsukban is kitartani.”¹³

Schorske szerint e kitartás ára az érzékiség (*Sinnlichkeit*), az érzékek birodalmának elfojtása volt.

Schorske és szellemi nemzedéke számára az ötvenes években meghatározó erejű volt a második világháborús tapasztalat és különösen a szembesülés azzal, hogyan mozgósította a náciizmus az ősi elemet az erőszak és a vezetés érdekében. Elképzelhető-e még olyan kapcsolódás a régmúlthoz, amely az életet, a zenét, Éroszt szolgálná? Bécs-könyvének bevezetőjében s végig a *Thinking with history* tanulmányaiban Schorske emlékezteti olvasóit: a szándék, hogy ezt elképzelje, „a politikában bekövetkező újabb, ellenszenvet ébresztő fordulatok nyomására” erősödött meg benne.¹⁴ A pszichológiai érdeklődés összefüggött azzal a törekvésével, hogy megértse, mitől torzult el ennyire a politika világa, és miért feneklettek meg a mélyreható változáshoz fűződő politikai remények. A XIX. század végi Bécs és a XX. század közepi Amerika politikai csalódása volt az a kontextus, amelyben Schorske a modernizmusnak a történetiségtől való elhúzódsát értelmezte. Bécs múltjáról írt, de ezzel arról is szólt, saját korában hogyan morzsolódik fel a nyilvánosság.

1973-ban jelentette meg *Politics and Patricide in Freud's Interpretation of Dreams* (Politika és apagyilkosság Freud *Álomfejtésében*) című tanulmányát az *American Historical Review*-ban, s ekkortájt költözött át a Kaliforniai Egyetem Berkeley kampuszáról a Princetoni Egyetem nyugalmasabb környezetébe, hogy – mint később elmagyarázta¹⁵ – kimentse, ha lehet, a tudományos munkáját. Mivel a hatvanas éveket Berkeley-ben töltötte, Schorske a legélesebb formában tapasztalta meg a tudományos munka és az aktivizmus, a gondolkodás és a tett közti feszültséget. Jól emlékszem történeteire arról, hogyan tanított a diákok sztrájkjai idején: egyfelől fontosnak tartotta, hogy a kurzus folytatódjék, másfelől a sztrájkot is tiszteletben tartotta, s ezért a kampuszon kívül keresett színhelyet a kurzusnak. Politikai és tudományos szenvedélyét is a tanításban fejezte ki, tehát továbbra is találkozott a diákjaival. A *Time* magazin 1966-ban cikket jelentetett meg a legjobb amerikai professzorokról, s ebben Schorskét olyan tanárként jellemezték, aki minden intellektuális szenvedélyét az előadásaiba sűríti:

„Schorske szerint egy bölcsésznek olyan tanulmányokat kell folytatnia, amelyek »tényleg relevánsak az éppen zajló cselekvésre nézve«, és a kutatást nem lehet elválasztani az oktatástól. »Ha a szociáldemokráciáról adok elő, nos, az olyan téma, amelyet lezár-

tam. Megírtam róla a könyvem, s ezzel kiadtam magamból. Ha viszont a XX. századi kultúráról adok elő, az a mostani munkám – akkor valóban gázzal főzök, mert szellemileg még mindig ebben vagyok benne.«¹⁶

Azokban a napokban az értelmiség valóban nagy lángon főzött Berkeleyben, és mint a kancellár segítőtje az oktatói kar fejlesztésében, igencsak érezte annak forrását. Legutóbbi beszélgetésünkben Schorske azt hangsúlyozta, hogy az aktivizmus mindig is élete egyik fontos vonulata volt, családi örökség, amelyet mintegy „az anyatejgel szívott magába”, jóllehet – mint nevetve megjegyezte – apjától szállt rá. Berkeley-ben ez az aktivizmus életre kelt, és a tanítás is politikai keretbe illeszkedett. Ismét őt idézem a *Time* cikkéből: „Egy előadás csak azt mutatja meg, »hogyan gondolkozik valaki egy problémáról«, s az előadónak mindig azt kell feltételeznie, hogy a diák »tájékozott, értelmes és elkötelezett. Ha úgy szólsz hozzá, mint egy veled egyenlőhöz, aki társad a tudományban, akkor elkezdd úgy is viselkedni«. Schorske ugyanakkor nem hisz »a brattyizásban vagy az olyasfajta libidinózus viszonyban, amilyen a Sarah Lawrence College-ban járja«. A tanár ne legyen se »magasztos, se tekintélyelvű«, viszont az adott téma megismertetése iránti lelkesedésének »természetes tiszteletet« kell kiváltania.”¹⁷

Beszélgetésünkben a közel ötven évvel ezelőtti emlékeit felidézve Schorske azt mondta: „Kétségkívül tudósnak tartottam magam Berkeley-ben, de aktivistának is, akinek aktivizmusa összekapcsolódik a tudományos munkájával.”

A *Politics and Patricide* tanulmány mintegy hidat alkot a Berkeley-ben és a Princetonban töltött évek között. Egy korábbi verzióját már 1971-ben előadta az Amerikai Pszichoanalitikus Társaság összejövetelein 1971-ben. Az állítása az volt, hogy Freud azért hagyott fel a politikával és alakította ki a pszichoanalízist mint a gondolkodás politikaellenes módját, mert elégedetlen volt a nyilvánossággal. A tanulmány utolsó mondatában ezt így összegezte: „Freud liberális társainak

11 ■ Schorske: *Thinking with history*, 14. old.
12 ■ Uo. 15. old.

13 ■ Schorske: *To the Egyptian Dig: Freud's Psycho-Archeology of Cultures*. In: uő: *Thinking with history*, 209. old.

14 ■ Schorske: *Fin-de-siècle Vienna*, xxiv. old.

15 ■ Schorske: *Thinking with history*, 33. old.

16 ■ *Time*, 1996. május 6.

17 ■ Uo. A *Time* következő heti számában (1966. május 13.) Schorske tisztázta, hogy nem volt szándékában megsérteni a Sarah Lawrence College-ot: „Nem a szexuális erkölcsről beszéltem, hanem a tanítás etoszáról. Annak a meggyőződésnek adtam hangot, hogy jobb, ha a tanítás problémaközpontú, mint ha személyközpontú, mint a Sarah Lawrence-ben, hogy tehát a tanár és a diák közt az alapvető kapcsolat intellektuális, és ne libidinális legyen. A kérdés az volt, hogyan lehet ösztönözni a tudás szereteit, nem pedig a szerelem tanulását. Bocsánatod kérem, Sarah Lawrence!”

18 ■ Schorske: *Fin-de-siècle Vienna*, 203. old.

19 ■ Uo. Schorske itt Freudnak 1902. március 11-én Wilhem Fließhez írott leveléből idézett.

átnyújtotta az ember és a társadalom ahistorikus elméletét, amely elviselhetővé tudja tenni a pályájáról kirepült és irányíthatatlanná vált politikai világot.”¹⁸ Ezzel a konklúzióval Schorske visszahelyezte Freud ahistorikus elméletét az időbeliség szövetébe, amennyiben historizálta annak ahistorizmusát. Ehhez, úgy tűnik, Schorskének szükség volt arra, hogy kiszálljon az egyetemi aktivizmus melegágyából, és Princeton nyugalmába húzódjon vissza. Az események Berkeley-ben zajlottak, Schorske mégis Princetonba ment, hogy saját életében átrendezze gondolkodás és aktivizmus arányát. Mint mondta, Berkeley-ben a kampuszon folyó aktivizmus nagyon megnehezítette a tudományos munka iránti elköteleződés fenntartását. Princetonban már jutott idő a Bécs-könyv befejezésére, anélkül hogy le kellett volna mondania a diákokkal az előadások és szemináriumok közvetítésével megteremtett kapcsolatról. Talán a maga megtette út is a fejében járt, amikor a tanulmány végén Freudot idézte: „Az embernek valahol meg kell találnia a maga üdvösségét, és az, amelyiket én választottam, a professzori cím volt.”¹⁹

Viszont Freuddal ellentétben, aki a zsidókat a *Geistigkeit* védelmezőinek festette le, Schorske továbbra is helyet adott az értekek, a *Sinnlichkeit* világának. Akár a Wesleyan intenzív kísérletező szellemi közösségében élt az ötvenes években, akár a politikai szenvedélyek fűtötte Berkeley-ben a hatvanas években, vagy Princeton kimerőbb tudományos interdiszciplinaritásában a hetvenes-nyolcvanas években, a zene mindvégig elemi szinten hozzátartozott életéhez és munkájához. Továbbra is vonósnyegyeszett a barátaival, sőt – mint mondta – az utóbbi években még az énekhangja is visszatért. Örömmel mutatta meg annak a dal estnek a műsorát, amelyen ő adott elő néhány szomszáddal együtt a nyugdíjas közösségben. Míg én kitartóan kérdezgettem egykori tanáromat arról, életében és munkásságában mennyire volt fontos Freud szerepe, és hogyan nézett ki az a baráti együttműködés az ötvenes években, amikor Marcuséval és Brownnal nekifogtak a pszichológia meghódításának, ő újra meg újra arra figyelmeztetett, hogy kultúrafelfogá-

sának középpontjában a zene áll. Ha nem tudod felrázni a magasabb hatalmakat – hogy a Freud által az *Álomfejtés* mottójául választott Vergilius-sort idézzem –, még mindig felkavarhatod a mélységet. A zene mindig is utat nyitott Schorskének e mélységekhez.

S a tanítás volt az a színtér, ahol egyensúlyba hozhatta a *Geistigkeit* és a *Sinnlichkeit* birodalmát, az eszméket és az esztétikát, a gondolkodást és a tettet. Jól emlékszem „szabadon választható esti kurzusára” Wagner *Trisztán és Izoldájáról*, amely megnyitott engem egy teljesen új zenei élményre. A politikai, pszichológiai és kulturális kapcsolatok csak felerősítették e találkozás erőteljes esztétikai élvezetét. Schorske tanításában nem volt semmi passzív vagy politikaellenes. A diákjaiból és kollégáiból előhívtam „természetes tisztelet”, a kritikával teljességgel összeegyeztethető szeretet példamutatással való politikai nevelést adott. A kutatásban megtapasztalt szolidaritás és a művészetek hatalmának közös élménye – ezek voltak az ő ajándékai diákjainak, közülünk különösen azoknak, akik később magunk is tanárok lettünk.

Akiknek osztályrészeül jutott az a szerencse, hogy Schorske tanítványai lehettek a Wesleyanban, Berkeley-ben vagy Princetonban, megtapasztalták, hogyan „főz a gázzal”, milyen felvillanyozó egyensúlyt teremt a tudós és a tanár, az értelmiségi és az aktivista szerepei között. Akár a XIX. század eszmetörténetét áttekintő kurzust tartott, akár egy kisebb szemináriumot, ahol az építészetről, a művészetekről vagy az archaizálásról volt szó, olyan szenvedéllyel nyúlt a tárgyhoz, ami tűzbe hozta a diákjait, fellobbantotta érdeklődésüket és képzeletüket. Ezek gyakran a politikai elköteleződés pillanatai voltak, de mindig a történeti anyag textúrája és értelme iránti gondos figyelem közegén át. Ha ő vezetett el hozzá, akkor a történelem nem pusztán tehetetlen anyag volt, amely arra vár, hogy valaki érdeklődést mutasson iránta. Carl Schorskétől azt tanultuk meg, hogyan világíthatja be a múltat úgy a tűz, hogy a jelen számára is alkosson értelmet.

MICHAEL S. ROTH
Wessely Anna fordítása

Ó, EZ MÉGSEM GALILEI!

EGY HAMISÍTÁS ÉS A KÖVETKEZMÉNYEI¹

2013. december 16-án izgalmas cikket adott közre Nicolas Schmidle, a *The New Yorker* újságírója.² Ebben több hónapos kutatásának, beszélgetéseinek eredményeit összegezte, amely egy krimi forgatókönyvéhez is elegendő anyagot kínálhatna, pedig csak a humán tudományok világából táruult fel egy különös történet. A kezdetek 2005-re nyúlnak vissza.

A SZENZÁCIÓ

2005 júniusában Richard Lan, az ismert manhattani antikvárius³ felkereste régi ismerősét, a Harvardi Egyetem neves tudománytörténészét, Owen Gingerich (1930) professzort. Két olasz és egy majdnem 400 éves könyv kíséretében érkezett, utóbbi egy Galileo Galilei műveit tartalmazó kolligátum volt, amelynek élén a *Sidereus nuncius* című értékezés első, 1610-ben Velencében megjelent kiadása állt.

Galilei 1609–1610-ben a veleneci uralom alatt álló Padovai Egyetem professzora volt. Nehéz anyagi helyzetén magánórákkal és tudományos eszközök készítésével, eladásával igyekezett úrrá lenni. Utóbbiak közé tartozott a távcső, amelyet ő az ég felé irányított, és csillagászati meg-

1 ■ Írásom az MTA II. Osztály Tudomány-és Technikatörténeti Bizottságának *Hamisítások és leleplezések* című szimpóziumán elhangzott előadás (Bp., 2015. június 2.) – és a korábban az *Obeliscus Magazin*ban közreadott három bejegyzés – kibővített változata. A témára Kiss Farkas Gábor hívta fel a figyelmet a www.obeliscus.hu című honlap Magazinjában (Galilei csillagának hamis hírnöke; Galilei palinódia), majd az úgy következőkéről én írtam ugyanott (Lezáruult a nápolyi könyvmaffia németországi ügye). Kiss Farkas Gábornak köszönöm a segítségét.

2 ■ Nicholas Schmidle: A very rare book: The mystery surrounding a copy of Galileo's pivotal treatise. *The New Yorker*, 2013. december 16., 62–73. old. <http://www.newyorker.com/magazine/2013/12/16/a-very-rare-book> (hozzáférés: 2015. november 8.)

3 ■ A Martayan Lan Antikvárium ma is működik: <http://www.martayanlan.com/>

figyeléseket végzett vele. Így fedezte fel 1610 januárjának első napjaiban a Jupiter előbb három, majd még egy holdját, és rájött, hogy azok a pozíciójukat is változtatják. Távcsöve előtt feltárult a Hold domborzata, felismerhetővé váltak a hegyek és a síkságok, megcáfolva azt a közkeletű nézetet, hogy az égitestek simák és éteriek. Felfedezéseit a röviden csak *Sidereus Nuncius*nak („Csillagok hírnöke”) nevezett tudományos értekezésében foglalta össze. Eredményei fontosságának tudatában a kéziratot minél hamarabb igyekezett kiadni, sőt a mű bizonyos részeit már nyomtatták februárban Tommaso Baglioni velencei műhelyében, amikor Galilei még mindig mért és vizsgálatokat végzett. A műben szereplő legkésőbbi megfigyelési dátum 1610. március 2-ai, a II. Cosimo de' Medici nagyhercegnek szóló ajánlás március 12-én keletkezett, a könyv pedig március 13-án jelent meg.

East	*	*	○	*	West
East			○	*	West
East	.	*	*	○	West

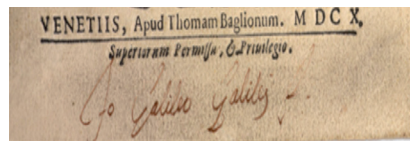
A *Sidereus Nuncius* címlapja, valamint a Jupiter és holdjainak ábrázolása (Velence, 1610)

A kiadást tehát nagyon rövid időn belül, nyolc hét alatt hozták tető alá

Galilei személyes felügyeletével, és éppen időben sikerült befejezni ahhoz, hogy a tavaszi frankfurti könyvvásárra eljusson, ahol nagy visszhangot váltott ki. A 60 oldalas értekezés 550 példányban jelent meg, ebből mára 82 maradt meg különböző könyvtárakban és magángyűjteményekben.⁴ A műben – tudományos észlelések alapján elsőként a világon – öt rész-karc (ebből kettő ugyanaz) szemlélteti a Hold felületét és fázisait. Az ezek előzményeinek tekinthető saját kezű Galilei-rajzok a Firenzei Központi Nemzeti Könyvtár Galilei-hagyatékának egy kötetéből eddig is ismertek voltak.⁵

Owen Gingerich a *Sidereus Nuncius* lapozva több érdekes dologgal is szembesült:

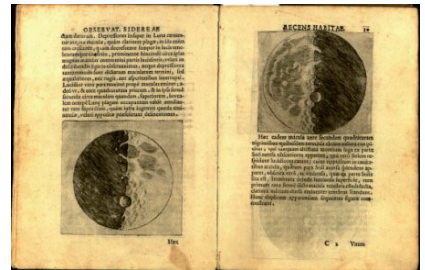
– a címlap alján Galileo Galilei saját kezűnek látszó bejegyzésével: „Io Galileo Galilei f.”;

– két egyforma, de különböző lapokon lévő, hiúzt ábrázoló pecsétel, amelyek alapján az eladásra kínált példány Federico Cesi – a világ első tudománya akadémiajának, az Accademia Nazionale dei Lincei alapítójának (1603) – könyvtárából származott;

– 5 rozsdabarna tusrajzzal, amelyek a többi ismert példányban vagy rézkarc formájában szerepeltek, vagy hiányoztak (a 82 ismert példányból 12-ben egyáltalán nincsenek illusztrációk).⁶

A tusrajzok az SNML-kötetben és a rézkarcok az 1610-es kiadásban

Gingerich számára a példány eredetinek tűnt, sőt azt is lehetségesnek tartotta, hogy a rajzok magától Galileitől erednek, de legalábbis a tudtával készültek. A régi könyvekkel kereskedő Richard Lan ezek után megvásárolta az általa 10 millió dollárra becsült könyvet fél millió dollárért (a továbbiakban e példány megnevezése *Sidereus Nuncius Martayan Lan*, rövidítve SNML). A sikeres aukcióra bocsátás érdekében azonban további szakértőket kívánt bevonni. Ezért 2005 júliusában e-mailben kérte fel Horst Bredekamp Berlinben élő művészettörténészt, hogy vizsgálja meg a tusrajzokat.

A TUDÓS

Horst Bredekamp (1947), a berlini Humboldt Egyetem tanára, Hans Belting mellett a legismertebb német művészettörténész. A firenzei reneszánsztól Thomas Hobbes és Gottfried Wilhelm Leibniz vizuális stratégiáin át a Szent Péter-székesegyház kora újkori építéstörténetéig rendkívül szerteágazó és érdekes témákban írt újszerű monográfiákat, a 2000-es évektől nagyszabású projektek vezetőjeként (2000: *Das technische Bild*; 2008: *Bildakt und Verkörperung*) vált egyre elismertebbé. Számos díjat nyert, 1999-ben a Collegium Budapest megihívott tudósa volt.⁷

2005-ben a Richard Lantól érkezett felkérés alapján kezdett el Galileivel behatóbban foglalkozni, ahogya későbbiekben nyilatkozta, az a probléma izgatta, hogy a Firenzében művészi képzésben is részesülő Galilei hogyan próbálta a keze mozgatásával kifejezni gondolatait, azaz a modern természettudomány gondolkodási formái milyen módon vizualizálódtak.⁸

2005 szeptemberében a címlapról és az ott lévő Galilei-bejegyzésről is kapott nagy felbontású képeket, amelyről a Firenzei Központi Nemzeti Könyvtárban végzett összehasonlító vizsgálatok és az Isabella Truccival (Galilei kézírásának szakértője) folytatott viták alapján arra a következtetésre jutott, hogy a bejegyzés eredeti, és a kötet sok szempontból unikális.⁹ A továbbiakban Bredekamp másolatokat rendelt a már említett hét firenzei Galilei-rajzról és a világban található *Sidereus Nuncius*-példányokról, illetve 2005 novemberében lehetősége nyílt az *SNML* személyes megtekintésére is New Yorkban.¹⁰ Ezek után vált meggyőződésévé, hogy a kötet az eredeti Galilei-rajzok révén szenzációs lelet, annál is inkább, mert a Galilei-kutatásban 100 éve semmi újdonság nem került elő.

2006 februárjában sikerült rábeszélennie Lant, hogy engedje át a könyvet részletesebb vizsgálatokra. Az előbb egy hétre, majd újabb négy hétre rendelkezésre bocsátott és a berlini Kupferstichkabinetben biztonságban őrzött kötethez nemzetközi szakértői csoportot hívott össze. A csoport tagjai a következő hónapokban a könyv fizikai tulajdonságaira koncentráltak: Irene Brückle (Staatliche Akademie der Bildenden Künste Stuttgart) és Theresa Smith a papírt elemezte, Oliver Hahn (BAM Bundesanstalt für Materialforschung und -prüfung) és Timo Wolff (Technische Universität Berlin) röntgenfluoreszcencia-analízissel végeztek anyagtudomá-

nyi vizsgálatokat, és Stefan Simon (Rathgen-Forschungslabor) a rajzokon alig kivethető fekete színű anyagot vette alaposabban szemügyre.¹¹ A kutatásokat többek között a Max-Planck-Gesellschaft és az Alexander von Humboldt-Stiftung támogatta, emellett Bredekamp 2006-ban a jelentős, 750 ezer euróval járó Max Planck Research Award-ot is elnyerte a projekt finanszírozására.¹²

Bredekamp az első eredményeket már 2007-ben publikálta *Galilei, a művész* címmel,¹³ a padovai könyvbemutatón William R. Shea (1937) – több Galilei-monográfia szerzője –¹⁴ méltatta. Bredekamp nem kevesebbet állított a bevezetőben, mint hogy az *SNML* a nyomdai korrektúrapéldány volt, amelyben a tusrajzok a rézkarcokhoz szolgáltak előképül.¹⁵ A felvetést szerinte az is alátámasztja, hogy az *SNML* jóval több nyomdahiábát (betűhibát) tartalmaz, mint a többi *Sidereus Nuncius*-példány. Az 500 oldalas monográfia első felében a rajzoló Galileit és Galilei rajzait helyezte el a kor művészi környezetében, míg a másodikban a *Sidereus Nuncius* kiadástörténetét részletezte, és a tizenkét közül egy fejezetben foglalkozott az *SNML*-példánnyal is. Összeségében úgy vélte – támaszkodva Erwin Panofsky korábbi tanulmányára¹⁶ –, hogy Galilei művészi tehetsége és esztétikai érzéke előfeltétel volt jó természettudóssá válásához.

A szakértők tovább folytatták a kutatást, és mások is csatlakoztak hozzájuk: 2008 májusában William

R. Shea és tanítványai összehasonlító vizsgálatok alapján megerősítették Bredekampék addigi feltételezéseit az *SNML* eredetiségéről. Enrica Schettini (kurátor, Accademia Nazionale dei Lincei) pedig hitelesnek találta az akadémia pecsétjét, és azt feltételezte, hogy Galilei maga adta Frederico Cesinek a példányt 1612-es római tartózkodása idején. A részleteiben egyre terebélyesedő projekt a könyv teljes és átfogó analízisét célozta meg.

Az eredményeket bemutató *Galileo's O* című,¹⁷ kétrészes tanulmánykötet 2011-ben – nem mellékesen a 400. évforduló kicsit lekésve – jelent meg Horst Bredekamp főszerkesztésében, hangsúlyozva, hogy ilyen alapos könyvtörténeti kutatások eddig csak a Gutenberg-bibliával kapcsolatban folytak. Az első részben a szakértők különálló tanulmányokban bizonyították, hogy a címlapon lévő beírás Galileié, a kötetben található pecsétek eredetiek, a beírásához az rajzhoz használt anyagok valóban a kora XVII. századra jellemzők, a művészi stílus ugyanaz, mint a firenzei Galilei-rajzoké.¹⁸ A második kötetben a fülszöveg szerint a kora újkori könyvtörténet pápájának nevezett Paul Needham (Princeton University Library, Rare Books and Special Collections) napról napra rekonstruálta a kézirat útját a nyomtatott könyv megjelenéséig az 1610. január–március közti időszakban.¹⁹ Ugyanakkor feltűnően hiányoztak az elemző tanulmányok a provenienciáról és a kötésről.

4 ■ Magyarországon ismereteim szerint az első velencei kiadásból nincs példány.

5 ■ A *Sidereus Nuncius* keletkezésének körülményeiről magyarul: Vekérdi László: *Így él Galilei*. Typotex, Bp., 1997. 119–123. old. Vekérdi nehézségeiről ennek a könyvek a kiadásával kapcsolatosan I. Gazda István: *Így élt. Forrás*, 42 (2010), 74–80. old.; kiadástörténetéről részletesen: Paul Needham: *Galileo Makes a Book: the first Edition of Sidereus nuncius, Venice 1610*. Akademie Verlag, Berlin, 2011.

6 ■ Needham: *Galileo Makes a Book*, 198–199. old.

7 ■ Munkásságáról bővebben a Humboldt Egyetem honlapján: <http://www.kunstgeschichte.hu-berlin.de/personen/professorinnen/horst-bredekamp/> (hozzáférés: 2015. november 8.)

8 ■ „Der Teufel spielt dieses Spiel”. Ulriker Knöfel és Lothar Gorris interjúja Horst Bredekampal. *Der Spiegel*, 2014. 4. szám, 105. old.

9 ■ Horst Bredekamp: Chronology of a Discovery. In: Irene Brückle (ed.): *Galileo's O*. De Gruyter, Berlin, 1. köt. *Galileo's Sidereus Nuncius*, 7. old., valamint uő: Die Geschichte von Galileos O. Ein Forschungsbericht zum Sidereus Nuncius. *Sterne und Weltraum*, 2012. január, 42–51. old.

10 ■ Bredekamp: Chronology, 8. old.

11 ■ *Uo*. 9–10 old.

12 ■ <https://www.humboldt-foundation.de/web/7688.html> (hozzáférés: 2015. november 8.)

13 ■ Horst Bredekamp: *Galilei der Künstler. Der Mond. Die Sonne. Die Hand*. Akademie Verlag, Berlin, 2007.

14 ■ Csak néhány példa: William R. Shea: *Galilei's Intellectual Revolution: middle period 1610–1632*. Macmillan, London, 1972.; uő: *Galileo in Rome: the rise and fall of a troublesome genius*. Oxford University Press, Oxford, 2003.; uő – Marianni Artigas: *Galileo Observed: Science and the Politics of Belief*. Science History Publications, Sagamore Beach, 2006.

15 ■ Bredekamp: *Galilei der Künstler*, X. old.

16 ■ Erwin Panofsky: Galileo as a Critic of the Arts: Aesthetic Attitude and Scientific Thought. *Isis*, 47 (1956), 1. szám, 3–15. old.

17 ■ A címet, *Galileo O-ja*, így magyarázza Bredekamp. A *Sidereus Nuncius* címlapján 1610-ben Galilei neve ablativusban áll ilyen formán: GALILEO GALILEO, ráadásul így folytatódik PATRITIO FLORENTINO, vagyis egy parádés o-sorozat a szövégeken. Lehet persze a véletlen műve, de sokkal inkább elképzelhető, hogy játékosan titkos üzenetet közvetített, amelynek mind Galilei önmaga, mind kozmológiája szempontjából jelentősége van, l. Bredekamp: Die Geschichte, 44. old., további észrevételek az O-ról *uo*. 50–51. old.

18 ■ Irene Brückle – Oliver Hahn (eds.): *Galileo's Sidereus nuncius: a comparison of the proof copy (New York) with other paradigmatic copies*. Akademie Verlag, Berlin, 2011.

19 ■ Needham: *Galileo Makes a Book*.

A KÉTELKEDŐ

A sikeresnek látszó megaprojekt ellenére kételkedő hangok is hallatszóttak, egyiküket, Owen Gingerichet – bár 2005-ben ő még az eredetiség mellett érvelt – Bredekamp is megemlítette a 2011-es tanulmánykötet bevezetőjében, igaz, csupán egy lábjegyzetben.²⁰ Gingerich 2009-re szkeptikussá vált az *SNML* eredetiségével kapcsolatosan, és elhatárolódott korábbi álláspontjától. Úgy vélte ugyanis, hogy a megörökített holdfázisok alapján a rajzok semmiképp nem keletkezhetek 1610 februárja előtt, így azonban a hátralévő néhányét semmiképp nem volt elegendő a rézkarcok előállítására. Ráadásul megmérve az *SNML*-ben lévő rajzokat és a *Sidereus Nuncius* illusztrációit az 1610-es velencei kiadásban, az egyik képpár esetében méretbeli eltéréseket talált, ami elképzelhetetlen a korabeli nyomtatási technikában. Mindezeket az érveit egy rövid, de nem túl nagy visszhangot kiváltó tanulmányban közölte is.²¹

Vele lépett kapcsolatba Nick Wilding brit tudománytörténész – 2007 óta az egyesült államokbeli Georgia State University oktatója –, aki a téma ismerőjeként egy ideje feszült figyelemmel követte Bredekampék kutatásait. Gingerichtől megtudta, hogy más problémák is felmerültek: két olasz 2005–2006-ban már próbálkozott Cesi-pecsétes Galilei-művek piacra dobásával New Yorkban, az egyiket maga Gingerich is megvizsgálta, és hamisítványnak találta. Wilding gyanakvása még inkább fokozódott, amikor megtudta, hogy ugyanezek az olaszok adták el Richard Lannek az *SNML*-t. Ezért könyvtáraktól digitális formában megkért hiteles Cesi-pecsétlenyomatokkal hasonlította össze a *SNML*-ben lévő két pecsétet, és rájött, hogy az eredetihez képest egy-két apró részletben eltér a rajzolat: például a hiúz szája előtt a vonal össze lett húzva.

Az eredeti pecsét lenyomata és a hamisítvány az *SNML*-ben

Ezenkívül további furcsaságot fedezett fel: az *SNML* címlapján – szemben a többi példánnyal – a *periodis* helyett *pepidis* állt, amely típusú betűhiba a korabeli nyomdákban nem, de a digitális reprodukcióban annál inkább előfordul. Ráadásul, megvizsgálva a Sotheby's 2005-ös katalógusában eladásra kínált másik *Sidereus Nuncius* címlapját, ugyanezt a betűhibát vette észre, és nem mellékesen ezt a példányt is az említett olaszok akarták értékesíteni.²²

Wilding az összegyűlt adatokkal megkereste Horst Bredekampot, és elmondta a tapasztalt furcsaságokat. A német tudós azonnal utasította el, hogy lehetetlen a példány eredetiségét megcáfolni anélkül, hogy kezébe vette volna a kérdéses kötetet, ezzel Wilding módszertanilag halálos bűnt követ el.²³ Owen Gingerich ekközben segítséget nyújtott Wildingnak abban, hogy a sokak által olvasott *Renaissance Quarterly*-ben bírálatot közölhessen Bredekampék könyvéről, a *Galileo's O-ról*.

A recenzió 2012 májusában jelent meg, és a következőket tartalmazta:

– már Owen Gingerich kétségbre vonta a rajzok eredetiségét, szerinte modern hamisítvánnyal van szó;

– az anomáliákra (például a papír különbözőségére) azzal igyekeznek magyarázatot adni, hogy az *SNML* a korrektúrapéldány;

20 Horst Bredekamp: Preface. In: Brückle-Hahn (eds.): *Galileo's Sidereus nuncius*, 14. old.

21 ■ Owen Gingerich: The Curious case of the M-L Sidereus Nuncius. *Galileana. Journal of Galilean Studies*, 7 (2009), 141–166. old.

22 ■ Schmidle: A very rare book.

23 ■ „Der Teufel spielt dieses Spiel”, 106. old.

24 ■ Nick Wilding recenziója: *Renaissance Quarterly*, 65 (2012), 1. szám, 217–218. old.

25 ■ *Galileo Galilei Il Sidereus Nuncius*. A cura del Comitato nazionale per le manifestazioni celebrative del 4. centenario della nascita di Galileo; Riproduzione anastatica dell'editio princeps. Ripr. facs. dell'ed. Venetis apud Thomam Baglionum, 1610. Domus Galileana, Pisa, 1964.

26 ■ A három hét eseményeit rendkívüli részletességgel mondja el Paul Needham: Fruitful doubts, May-June 2012. In: Horst Bredekamp – Irene Brückle – Paul Needham (eds.): *A Galileo Forgery: Unmasking the New York Sidereus Nuncius*. De Gruyter, Berlin, 2014. 15–23. old.

27 ■ *Opere Di Galileo Galilei*. Volume Primo. Del Dozza, Bologna 1656.

28 ■ „Der Teufel spielt dieses Spiel”, 105. old.

– nincs tisztázva a XVII. századi kötés eredete;

– a pecsételen eltérések mutatkoznak az eredeti és az *SNML*-ben lévők között;

– Cesi egyetlen könyvtárkatalógusában sem szerepel a *Sidereus Nuncius*;

– különös, hogy Galilei a nyomdai korrektúrapéldányt Cesinek ajándékozta, ráadásul nem is dedikálta neki;

– Galilei possessor-bejegyzésével kapcsolatban Bredekamp bizonyítása nem meggyőző;

– mind a narratíva, mind a módszertan egy bűnügyi jelentésre emlékeztet.

Paul Needham állítását, miszerint sok ember kellett egy kora újkori nyomtatvány előállításához, Wilding szellemesen azzal egészítette ki, hogy „egyesek közülük még most is aktívak lehetnek”.²⁴

Wilding azonban nem elégedett meg ennyivel, valakit mindenképpen a kutatócsoporthoz kívánt meggyőzni. 2012. május 9-én e-mailben kereste meg Paul Needhamet, aki késznek mutatkozott érve meghallgatására és újabb vizsgálatok elvégzésére. Három hétig tartó intenzív közös munka során összegyűjtötték a bizonyítékokat – ennek leglényegesebb eleme az a megdöbbentő tény volt, hogy a hamisítás nem is egy eredetiről, hanem az 1964-es pisai faksimile kiadásról készült²⁵ –, amelyek alapján Needham május 31-én elismerte, hogy az *SNML* modern hamisítvány, és értesítette Horst Bredekampot.²⁶

Bredekamp három évvel később úgy nyilatkozott a *Spiegel*-nek, hogy abban a pillanatban rendkívül megbántottnak érezte magát, mintha betörő hatolt volna be a lakásába és a személyes szférájába. De még mindig abban reménykedett, hogy tévedés történt, hiszen a kötés és a kolligátum további tagjai (Galilei műveinek bolognai kiadása)²⁷ kétségtelenül eredetiek és értékesek voltak.²⁸

A HAMISÍTÓ

Az *SNML* hamisítója és eladója egy és ugyanazon személy: Marino Massimo De Caro. Az 1973-ban Bariban született olasz már 22 évesen Orvieto képviselő-testületének tagja lett. S bár egyetemre nem járt, a tudomány

és a régi könyvek mindig vonzódták, és 1999-től üzletszerűen is foglalkozni kezdett velük. Ugyanakkor ismerkedett meg Daniel Pastoréval, egy argentin antikváriussal a milánói könyvvásáron, és hamarosan minden hónapban Buenos Airesbe utazott. Nála barátkozott össze a születésére nézve szintén argentin Jorge Mario Mejia bíborossal (1923–2014), a Vatikáni Könyvtár és Titkos Levéltár akkori vezetőjével, aki a későbbiekben is pártfogolta. De Caro bebocsátást nyert a Vatikáni Könyvtárba, és 2003-ban furcsa ügyletet bonyolított le a bíborossal: 16 ösnyomtatványért cserébe hat értékes kora újkori könyvet kapott (Schmidle szerint egymillió dollár értékben), köztük három Galilei-művet. A Vatikáni Könyvtár ebben az időben az 1500 előtti nyomtatott könyvgyűjteményét gyarapította, és nem volt szüksége ezekre a duplumokra. A csere többeknek nem tetszett a Vatikánban, de csak a második, hasonló jellegű akciót sikerült megakadályozniuk. De Carót a könyvekkel való kereskedésben Filippo Rotundo olasz antikvárius segítette, aki 2005-ben New Yorkba is elkísérte. Mind ezen üzletek során kapcsolatba került többek között orosz oligarchákkal és régiséggyűjtő szicíliai Marcello Dell'Utri szenátorral, Silvio Berlusconi olasz miniszterelnök bizalmasával, akinek segítségével előbb minisztériumi állást, majd 2011 decemberében a nápolyi Biblioteca dei Girolamini igazgatói posztját nyerte el.²⁹

A Biblioteca Statale Oratoriana del Monumento Nazionale dei Girolamini Nápoly legrégebbi könyvtára, a San Filippo Neri dei Girolamini-kolostor része, amelyet a Néri Fülöp által alapított oratorianus rend birtokolt. A gyűjteményt 1586-ban nyitották meg a nyilvánosság előtt, a XVIII. században itt dolgozott a filozófus Giambattista Vico, aki műveit és kéziratait az intézményre hagyta. 1980-ban a Nápolyt sújtó földrengés komoly károkat okozott az intézményben, a kaotikus állapotokat csak fokozta, hogy állományát nem katalogizálták, pedig a nagyjából 170 ezer kötetes könyvtár értékes XVI–XVIII. századi kéziratokkal és nyomtatványokkal rendelkezett.

Ekkor került a különben bibliofil és jó ízlésű De Caro a könyvtár élére, aki

azonnal felismerte a helyzetben rejlő lehetőséget: kikapcsoltatta a kamerarendszert és a riasztókat, és rövid idő alatt több mint 4000 könyvet lopott el. A kötetekből eltüntették az exlibriseket, és a tulajdonosi bejegyzéseket átsatírozták. A zsákmányt De Caro és segítői antikváriumokba és nemzetközi árverésekre juttatták el, egyes kötetekért akár több tízezer euró is kaptak. A nagy volumenű lopásra a könyvtárban kutatni kívánó Tomaso Montanari művészettörténész figyelt fel 2012 tavaszán, aki egy Berlusconi-ellenes baloldali lapban, az *Il Fatto Quotidiano*-ban tudósított az általa tapasztalt állapotokról – például De Caro kutyáinak könyvtári randalírozásáról. Neves olasz értelmiségiek tiltakozása után végül hivatalos vizsgálat indult, ennek során több száz kötetet sikerült részben a nápolyi repülőtéren, indulóban Argentína felé, részben veronai raktárakban, De Caro lakásában, olasz politikusoknál, valamint német antikváriumokban megtalálni. De Carót 2012-ben letartóztatták.³⁰

A LELEPLEZŐ

2013. december 16-án Nicholas Schmidle, a *The New Yorker* újságírója nagy cikket tett közzé De Caróról, aki a Verona egyik dombján fekvő vilájában több alkalommal fogadta őt 2013 szeptemberében. De Caro dolgozószobájában Galilei portréja mellett az őt elítélő VIII. Orbán pápáé volt látható, a sarokban egy öreg teleszkóp állt, a könyvespolcokon Galilei művei és a vele foglalkozó szakirodalom sorakoztak. A fiatalkorától megszálolt Galilei-rajongó De Caro szakszerűen ismertette az újságírónak a könyvhamisítás technikáját. A mester műveinek sokszorosítását nemcsak jövedelemforrásnak, hanem morális kötelességének is tekintette. A feladat nem volt könnyű, hiszen a kézisajtó korában előállított egyedi könyvet a modern nyomtatás eszközeivel kellett hitelesen reprodukálnia. A hamisítás színhelyül a hatóságoktól és a sajtó érdeklődésétől kevésbé „terhelt” Argentína szolgált. Az eredetihez hasonló vízjelekkel ellátott papírt olasz kézműves papírműhelyekben szerzett tapasztalatai alapján egy helyi mes-terrel készítette el De Caro. Az egy-

kori szedéssel majdnem tökéletesen megegyező szövegtükröt fotopolimer eljárással állított elő. A véletlen folytán bukkant rá egy XIX. századi tintakészletre Buenos Airesben, amelynek magas savtartalma jól imitálta az eredetit, ráadásul elégnek bizonyult mind a tollrajzokhoz, mind a névbejegyzéshez. Ottani, állítólag neves restaurátorral készítette el az öt tollrajzot – egyértelműen a firenzei rajzok nyomán – és a címlapon található Galilei-szignót is. A lapokat egyesével sütőbe helyezte, amelynek alsó részére sósavval teli edényt állított, majd 20 perc 250 fokos hevítés után megszületett a 400 évvel idősebb hatású könyvlap, miközben a rajzok fekete tintája rozsdaszínűre váltott. Az elkészült „művet” a bolognai kiadású Galilei-kötettel együtt egy valóban eredeti, XVII. századi római kötésbe kötötte, és még a lapélek megmintázására is volt gondja. Az Accademia Nazionale dei Lincei pecsétje koronázta a tökéletesnek hitt alkotást.

De Caro a későbbiekben azt mondta, szándékosan ejtett hibákat, hogy egy „igazi tudós” egyszer majd a nyomára bukkanjon. Arra azonban minden bizonnyal nem számított, hogy ez ilyen hamar következik be.³¹

A KÖVETKEZMÉNYEK

Horst Bredekamp és kutatótársai eközben hallgattak. Needham 2012 nyári beismerése csak szűk körben terjedt. A *The New Yorker* riportja azonban lavinát indított el, s előbb német bloggerek,³² majd a nagy lapok is felfigyeltek a történésekre: december 21-én a *Süddeutsche Zeitung*,³³ december 27-én a *Die Zeit* tudósított az ügyről. Utóbbiban a szerző, Hanno Rauterberg megkerülhetetlenül Bredekampnak szegezte a kérdést, hogy vajon a komoly kutatási pénzekkel, szakértőkkel és legújabb technológiákkal támogatott nemzetközi tudóscsapat hogyan tévedhetett ilyen óriásit. Bredekamp keserűen zseniális mesterműről nyilatkozott, ami bárkit megtévesztett volna, ám az újságíró – némileg leegyszerűsítve a helyzetet – Nick Wildingnak a tudományos igazságért egyedül vívott küzdelmét állítja vele szembe, és közvetíti azt az elvárást, miszerint Németország-

Horst Bredekamp

Nick Wilding

Marino Massimo De Caro

ban társadalmi vita lenne szükséges a tudományokról, azok finanszírozásáról és így tovább (Rauterberg éles megfogalmazásában: „*Es reicht nicht, den Connaisseur zu spielen*”).³⁴

De mi történt 2012 júniusa és 2013 decembere között? 2012 nyarán – Needham határozott fellépése nyomán és nem utolsósorban a kiadó, az Akademie Verlag nyomására – ismét összeálltak a kutatók, kiegészülve új szakértőkkel: Nicholas Pickwood (Ligatus Research Centre, University of the Arts, London) a kötést, Thomas Schulze (Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur, Leipzig), a történeti nyomtatási módszereket, Gangolf Ulbricht (Werkstatt für Papier, Berlin) a papírt és a nyomtatás technikáját elemezte.³⁵ Az SNLM újra Berlinbe érkezett, 2012. június és október között minden egyes korábbi vizsgálatot megismételtek, ezek után került sor a kiértékelésre. S bár az amerikai antikváriusok honlapján azonnal jelezték a hamisítás tényét, a nyilvánossághoz mégsem fordultak, Bredekamp szerint meg akarták várni az eljárás eredményeit.³⁶ A csalást leleplező amerikai cikk és a nyomában kibontakozó – elsősorban az akadémiai szférán kívüli – felháborodás látszólag váratlanul érte őket. A tudomány és a kutatók ethozsán esett károkát a 2014 februárjában kijövő palinódiakötet csak részben tudta enyhíteni. A *Galileo's O* harmadik részében – *A Galileo-hamisítás: a New York-i Sidereus Nuncius leleplezése* címmel³⁷ – a korábbi eredményeket részben visszavonták, illetve több szempontból alátámasztották a hamisítást. Az ekkor először

elvégzett mintavétel alapján kiderült, hogy a papírban olyan összetevő is van, amit csak 1930 után állítottak elő. Galilei aláírása – amelyet Bredekamp betűről betűre haladva láttatott eredetinek – pedig sokkal inkább hasonlított az idősebb tudós 1633-ban, az inkvizíció előtt írt szignatúrájára, mintsem a húsz évvel korábbira.

Bredekamp a tudománytörténész Albert von Helden baráti rábeszélésének engedve a 2007-es *Galilei, a művész* monográfiáját is átírta, ez 2015 elején jelent meg.³⁸ Helden egyébként maga is érintett volt, személyesen ismerte De Carót, aki nála

régi tudományos eszközökkel kereskedett.³⁹

Bredekampot a *Galileo's O* harmadik kötetének megjelenése után De Caro közvetítőkön át megkereste, és azt tudatta vele, hogy tévedése az SNML-példánnyal kapcsolatosan elkerülhetetlen volt, mégpedig azért, mert De Caro a hamisításhoz éppen az ő korábbi tanulmányaiából merített. Bredekamp ekkor értette meg, hogy bár ő eredetiben vizsgálta a Vatikáni Könyvtárban és Firenzében a Galilei-dokumentumokat – ami egy hamisítóról kevésbé feltételezhető –, De Caro azonban éppen az ő Galilei rajzairól szóló megfontolásait vette figyelembe.⁴⁰

Nick Wilding 2014-ben ismét recenziót írt, ezúttal a palinódiakötetről, amelyben nem kímélte Horst Bredekampot és társait. Ügyetlen könyvnek nevezi a *Galileo's O* harmadik részét, hiányolja a beismerést a módszertani hibák elkövetéséről, és szomorúnak tartja, hogy Bredekamp a hamisítást mesterműnek próbálja beállítani, hogy saját szerepét kisebbítse. Wilding kérdése, mely szerint, ha a világ egyik legnevesebb művészettörténésze nem lát különbséget Galileo 1610-es rajza és egy 2005-ös hamisítvány között, mit mond ez nekünk a művészettörténetről és a művészettörténészről, máig megválaszolatlan maradt.⁴¹ Még ugyanebben az évben megjelent a Galileo Galilei barátjáról és pártfogójáról, Gianfrancesco Sagredóról szóló monográfiája.⁴²

A hamisító Marino Massimo De Carót, akiről kiderült, hogy több olasz

29 ■ Schmidle: A very rare book.

30 ■ *Uo*.

31 ■ Schmidle: A very rare book.

32 ■ Egy ilyen blog, amely egyébként rendkívüli részletességgel végigkövette az ügyet: http://freieskunstforum.de/hosch_2013_bredekamp_galilei.pdf (hozzáférés: 2015. november 8.)

33 ■ Stephan Speicher: Hinter dem Mond. *Süddeutsche Zeitung*, 2013. december 21., 11. old.

34 ■ Hanno Rauterberg: Der gefälschte Mond. *Die Zeit*, 2013. december 27.

<http://www.zeit.de/2014/01/faelschung-zeichnungen-galileo-galilei-horst-bredekamp>

35 ■ Horst Bredekamp – Irene Brückle – Oliver Hahn – Manfred Mayer – Paul Needham – Nicholas Pickwood – Theresa Smith: Introduction. In: Bredekamp–Brückle–Needham (eds.): *A Galileo Forgery*, 10. old.

36 ■ „Der Teufel spielt dieses Spiel”, 109. old.

37 ■ Bredekamp–Brückle–Needham (eds.): *A Galileo Forgery*. A kiadó kivételesen szabad hozzáférést biztosított a műhöz, l. <http://www.degruyter.com/view/product/416084>

38 ■ Horst Bredekamp: *Galileis denkende Hand. Form und Forschung um 1600*. Galileo's O – Band IV. De Gruyter, Berlin–Boston–München, 2015.

39 ■ Albert von Helden: Unmasking a Galileo Forgery. *Journal for the History of Astronomy*, 45 (2014), 361–376. old.

könyvtárból is lopott könyveket, s hogy a hamisítványokat elsősorban a lopottak helyére szánta, hét év bűntetésre ítélték. Ebből csupán egyet ült börtönben, jelenleg házi őrizetben van saját veronai villájában, és mind az állam, mind magánszemélyek további pereket folytatnak ellene. A *Spiegel*-nek 2015 júniusában adott interjújában tagadta, hogy anyagi haszna származott volna a hamisításokból (ugyanis a befolyt pénz mindig régi könyvek vásárlására fordította), és bűnbaknak tekinti magát.⁴³

A lopott könyvek történetének egy másik szála Münchenbe vezetett. A neves Zisska & Schauer Aukciós Ház a 2012. május 9-re meghirdetett régi könyves árveréséről váratlanul visszavonta a legtöbb tételt, az elterjedt hírek szerint problémák adódtak a provenienciával.⁴⁴ A könyvek egy részéhez, amelyek között megint csak ott volt Galilei 1610-es *Sidereus Nunciatus*ának egy példánya, De Caro révén jutott a müncheni antikvárium. A résztulajdonost, Herbert Schauert, Németország kiadta az olasz hatóságoknak, a könyveket lefoglalták. Schauert egy év előzetes letartóztatás után 2014-ben öt évre elítélték, majd váratlanul szabadlábra helyezték. Üzletéről lemondott. A német rendőrség 2015

februárjában visszaszolgáltatta a nápolyi könyvtárnak az 543 kötetet.⁴⁵

Horst Bredekampot megviselte ugyan tévedése, de szakmai tekintélyét mindez nem rendítette meg: a szakma belátta, hogy a művészettörténevez nem vegyész, anyagkutató vagy becsűs. 2012 júniusában Kiválósági klaszter (Excellenzcluster) nyert el a *Bild Wissen Gestaltung – Ein interdisziplinäres Labor* című programmal. 2014-ben új monográfiával jelentkezett az uralkodó Nagy Károly és a politikai ikonológia témakörében.⁴⁶ 2015 elején újabb megtiszteltetés érte: meghívták a berlini Stadtschloss vizsgálótestületére létrehozott nemzetközi testület, az ún. Humboldt-fórum inténdánsának.⁴⁷

VISKOLCZ NOÉMI

A LEPLEZETLEN PLÁGIUM

EGY KÜLÖNÖS SZÉLHÁMOSSÁG TERMÉSZETRAJZA

A nyáron levelet kaptam egy bizonyos R.-L. Etienne Barnett-től. Mint az Atlantai Egyetem és a CNRS tagja és több tekintélyes tudományos címmel rendelkező kutató javasolta a *Poétique* folyóiratnak közlésre két, a mi kis világunkban jól ismert személyiség „szívélyes ajánlása nyomán” egy „nemrégiben befejezett” cikkét *Aux rets de l’insignifiant. Pour une poétique de l’anodin* (A jelentéktelen hálójában. A lényegtelen poétikája) címmel. Ahogy az egyébként gördülékeny szöveg olvasásába belefogtam, feltűnt benne két-három elég szokatlan kifejezés, amelyek valahogy nem illettek a cikk általános hangvételéhez („nuageux soupçon”, „parcours littéraire trans-temporel”, „saillamment”). Ezekből az apró kisiklásokból arra következtettem, hogy a szöveget vagy javították, de rosszul, vagy legalábbis a javítás nem terjedt ki minden részletre. Nem sikerült rábukkannom e kis stilisztikai rejtély kulcsára. Kíváncsiságból utánanéztem, hogy a szövegnek nincs-e véletlenül másik verziója. Volt: Jacques Poirier egy 1999-ben publikált cikke. Ez utóbbi, korántsem jelentéktelen

cikknek ráadásul két változata is van: a (valódi) szerzőén kívül 2013-ban megjelent egy másik verzió is, eltérő címmel, de már akkor is R.-L. Etienne Barnett neve alatt (lásd alább, a 15. pontban). Vagyis plágiumról volt szó, azon belül is határesetről, mivel a szöveget szinte egyáltalán nem próbálták meghamisítani. Más szóval a plagizátor nem tartotta szükségesnek, hogy felhasználja Richesource értekezését az álcázás művészetéről, amely pedig a rendelkezésére állt, hiszen éppen a *Poétique* 173. számában jelent meg. Lényegében közönséges másolat-tal volt dolgom. Ez a nemtörődömség már önmagában is rosszul esett: ezért érdemes értekezést közölni a plágiumról? Az eljárás durvasága láttán azonban azon is eltűnődtem, hogy nem valamilyen rossz viccről van-e szó, amelynek valódi célja rejtve maradt előttem. Ezt a feltételezést ma már sajnos el kell vetnem.

A további vizsgálódás során kiderült, hogy a szerzőnek nem ez az első kísérlete. Végül tizennyolc szövegből álló listát állítottam össze, amelyekből tizenhat év alatt harmincnégy plágium, illetve másolat keletkezett (egyes eredeti cikkekből két, három, sőt akár négy további szöveg is). A hamisítványok kilenc különböző folyóiratban jelentek meg. Ezt már korántsem lehetett jelentéktelennek minősíteni! Figyelemre méltó (ha nem is túlságosan egyöntetű) produkció – már ha valóban egyetlen szerző műve. Némi rosszindulattal még az is feltételezhető, hogy a lista hiányos, mivel a kutatás terjedelme a körülményekből adódóan korlátozott volt. Be kell vallanom, hogy csak azokat a szövegeket tudtam felsorolni, amelyek az interneten többé-kevésbé elérhetők (vagy teljes egészükben, vagy az azonosításukhoz elegendő mértékben). Tegyük hozzá, hogy a sort feltehetően néhány sikertelenül végződött kísérlettel is ki lehetne egészíteni.

Mindenesetre következésképpen az említett lista az eredeti szövegek kronológiai rendjében (ha egy-egy cikknek több változata is keletkezett, akkor az első megjelenésétől kezdve). A plagizátort pedig ezután nevezzük B.-nek; ez egyrészt kényelmes megoldás, és a személy bizonyos mértékű anonimizálására is alkalmas (erre még

40 ■ Bredekamp: *Galilei's denkende Hand*, 8. old.; az említett tanulmány Horst Bredekamp: *Gazing Hands and Blind Spots: Galileo as Drafterman. Science in Context*, 13 (2000), 423–362. old.

41 ■ Nick Wilding recenziója: *Renaissance Quarterly*, 67 (2014), 4. szám, 1337–1340. old.

42 ■ Nick Wilding: *Galileo's Idol Gianfrancesco Sagredo and the politics of knowledge*. The University of Chicago Press, Chicago, 2014.

43 ■ Der Mond-Fälscher. Ulrike Knöfel interjúja Marino Massimo De Caroval, *Der Spiegel*. 2015/24., 130–133. old.

44 ■ Needham: *I fruitful doubts*, 17. old.

45 ■ Christian Rost: *Der Büchermafia und ihr bayerischer Arm. Süddeutsche Zeitung*, 2015. február 11. <http://www.sueddeutsche.de/muenchen/raubkunst-in-muenchen-die-buechermafia-und-ihr-bayerischer-arm-1.2346430> (hozzáférés: 2015. november 8.)

46 ■ Horst Bredekamp: *Der schwimmende Souverän: Karl der Große und die Bildpolitik des Körpers*. Wagenbach, Berlin, 2014.

47 ■ Terveiről – egy új múzeum és labor keverékéről, amely az Ethnologisches Museum, a Museum für Asiatische Kunst és a Humboldt Egyetem tudományos gyűjteményeiből állna össze – 2015 áprilisában adott interjút a Spiegelnek: *Berliner Stadtschloss „Eine Menschheitsidee”*. *Der Spiegel*, 2015/16., 116–117. old.

visszatérek), másrészt Barnettnek bizonyára vannak más megjelenési formái is azon kívül, amelyek itt kirajzolódnak. A többi nem ismerem. A miénk neve legyen B. („B” mint Barnett).

1. Jean-Louis Cornille: Blanc, semblant et vraisemblance. Littérature, 1976. 23. és Revue Romane, 11 (1976) 2. szám (Camus-ről)

- 1999-ben és 2000-ben plagizálva:
- Le simulacre inaugural. *Symposium*, 53. (1999) 2. szám
- Sémiotique du liminaire camusien. *Revista Letras*, 2000. 53. szám

2. Jan Baetens: Fausse marges et vraie marginalité. L'Esprit Créateur, 38 (1998), 1. szám

- Plagizálva 2000-ben, 2006-ban és 2010-ben:
- Poétique des marges. *Revista Letras*, 2000. 54. szám
- Das palavras que se calaram. *Agulha-Revista de cultura*, 2006. 52. szám
- Autopsies du centre. *Neohelicon*, 37 (2010), 2. szám

(B. mindhárom cikke a *L'Esprit Créateur* című folyóirat egyik általa szerkesztett számában megjelent írásból ered. Tehát olyasvalakit lop meg, akit minden bizonnyal éppen ő kért fel szerzőnek. Egyébként a plágiumokban B. attól sem riad vissza, hogy az eredeti cikkhez írt saját(?) bevezetőjére hivatkozzék – ámbár a címetek hozzátételével idézi, és téves oldalszámokat ad meg. Végül pedig a második megjelent szövegének alcíme, *Prosopopéia para uma margem defunta* nem más, mint a *L'Esprit Créateur* ugyanazon számában közölt Marc Blanchard-cikk címének – *Prosopopée pour une marge défunte* – fordítása. Ez aztán a merészség!)

3. André Ricard: Archaisme et actualité du théâtre. Dalhousie French Studies, 1997. 41. szám

- 2001-ben és 2002-ben plagizált cikk:
- Conventions et contemporanéité théâtrales. *Revue d'histoire du théâtre*, 2001. 53. szám

- Transpositions théâtrales. *Revista Letras*, 2002. 58. szám

(Az eredeti szöveghez tartozó 1. jegyzet: „A záró előadás szövege, A.P.L.A.Q.A. [Association des professeurs des littératures acadiennes et québécoises de l'Atlantique], 1996. október”; ez a plagizált cikkben a következő, 1. számú jegyzetté alakul át: „A 2002 januárjában elmondott előadás kissé módosított változata, l'École des Hautes Etudes en Science Sociale [sic!] (Paris).” Hűség a legapróbb részletig... A végén pedig egy személyes ecsetvonás: „Vajon létrejöhett volna-e ez az összegzés ama hosszú, tűnődő beszélgetés nélkül, amellyel Gérard Genette ajándékozott meg barátsága jeléül 2002 januárjában, Párizsban? Ritka kiváltság.”)

4. Philippe Met: Parole de circonstance. Symposium, 55 (2001), 2. szám (Du Bouchet-ről)

- Plagizálva 2002-ben, 2004-ben és 2006-ban:
- Sémiotique de l'intertexte. *Revista Letras*, 2002. 57. szám
- Le postmoderne à la dérive. *Notttingham French Studies*, 43 (2004), 3. szám
- Sur la poétique circonstancielle. *Revue Romane*, 41 (2006), 1. szám

5. Jean-Pierre Martin: Origine de la peinture. French Forum, 16 (1991), 3. szám (Michaux-ről)

- Plagizálva 2003-ban és 2004-ben:
- Désignifier au pluriel. *Revista Letras*, 2003. 59. szám
- Les enjeux de l'irreprésentable. *Revue Romane*, 39 (2004), 1. szám

6. Lucien Dällenbach: Mosaïques. Seuil, 1999., VII. fejezet, a 115. oldaltól

- Plagizálva 2003-ban, 2004-ben, 2007-ben és 2008-ban:
- Cauchemars culinaires, nausée narrative. *Revista Letras*, 2003. 60. szám

(L. a 17. jegyzet: „DÄLLENBACH, L.: *La Canne de Balzac* című műve [Corti, Paris, 1996.] mélyreható, ám az utóbbi időben figyelmen kívül hagyott meg-

figyeléseket tartalmaz”. Ismét csak a merészség.)

- La guerre du goût. *Revue Romane*, 39 (2004), 2. szám
- O fim dos comilões – Para um novo paradigma cultural. *Agulha-Revista de cultura*, 2007. 58. szám

(Befejező megjegyzés: „R.-L. Etienne Barnett [França, 1963.]. Tem atualmente dupla nacionalidade, e vive nos Estados Unidos. Ensaista, crítico literário, filósofo e editor. Autor de livros como *Le post-moderne à la derive* [1986], *Beckettian Aporia* [2002], *Les épreuves du labyrinthe* [2005], e *Shakespeare's Antinomies: An Altered Visitation* [2006].”)

- Sur l'émiettement chaotique du sens. *Neohelicon*, 35 (2008), 1. szám

(Az első plágium végén B. köszönetét fejezi ki Laurent Jennynek, a két utolsóban a köszönetet Jean-Pierre Dupuy kapja.)

7. John Plotz: Objects of Abjection. Twentieth Century Literature, 44 (1998), 1. szám (Genet-ről)

- 2005-ben plagizált cikk:
- Of Hermeneutics and Difference. *Orbis Litterarum*, 60 (2005), 5. szám

8. Paul Raymond Côté: Ellipse et réduplication. Romanic Review, 85 (1994), 1. szám (Modianóról)

- 2007-ben és 2012-ben plagizálva:
- Représentation et hiatus modianesques. *Orbis Litterarum*, 62 (2007), 1. szám
- Absence et subterfuge modianesques. *Neohelicon*, 39 (2012), 1. szám

9. Zoé Noël: Le départ d'Arthur Rimbaud. Viatica, 2007.

- 2007-ben két alkalommal is plagizálva:
- L'interminable départ. *Revue Romane*, 42 (2007), 2. szám
- Poétique de la fuite. *Les Lettres romanes*, 61 (2007), 1–2. szám

10. Pierre Nepveu: Cioran ou la maladie de l'éternité. *Etudes françaises*, 37 (2001), 1. szám

2008-ban, 2009-ben és 2011-ben plagizált cikk:

- Les enjeux temporels ou la rage cioranienne. *Les Lettres romanes*, 62 (2008), 1–2. szám
- Cioran et le gouffre temporel. *Revue Romane*, 44 (2009), 1. szám
- Apories cioraniennes. *Neohelicon*, 38 (2011), 1. szám

11. Jean-Pierre Martin: Le critique et la voix. *Etudes françaises*, 39 (2003), 1. szám

2008-ban plagizált cikk:

- Les enjeux de la parole. *Neohelicon*, 35 (2008), 2. szám

12. Eric P. Levy: The Mimesis of Metempsychosis in Ulysses. *Philological Quarterly*, 81 (2002), 3. szám

2009-ben plagizált cikk:

- The semiotics of "Transit" in Joyce's *Ulysses*. *Neohelicon*, 36 (2009), 1. szám

13. Michel Lacroix: Une éclatante discrétion. *Tangence*, 2006. 80. szám (Paulhanról)

2011-ben plagizált szöveg:

- Le mythe de l'éminence grise. *Les Lettres romanes*, 65 (2011), 1–2. szám

14. Stéphane Baquey: Denis Roche, la rage de l'expression. *Prétexte*, 1999. 21/22. szám

2011-ben két alkalommal plagizálva:

- Jeux transgressifs. *Revue Romane*, 46 (2011), 1. szám
- Les épreuves du labyrinthe rochien. *Neohelicon*, 38 (2011), 2. szám

15. Jacques Poirier: Malaise dans la signification. *Etudes françaises*, 45 (2009), 1. szám

2013-ban plagizálva:

- Aux alentours du néant. *Neohelicon*, 40 (2013. június), 1. szám

(B. ugyanezt a cikket nyújtotta be a *Poétique*-hez is, csak a címe változott.)

16. Laurent Demanze: Les possédés et les dépossédés. *Etudes françaises*, 45 (2009), 3. szám

Kétszeres plágium 2013-ban:

- Paroles disloquées. *Neohelicon*, 40 (2013), 2. szám
- Poétique de la rupture spectrale. *Revue Romane*, 48 (2013), 1. szám

17. René Audet: Lieux et pragmatique de la monstruosité dans la prose narrative d'Eric Chevillard. *Tangence*, 2009. 91. szám

Plagizálva 2014-ben:

- Paroles à la dérive. *Neohelicon*, 41 (2014), 1. szám

18. Audrey Camus: Les contrées étranges de l'insignifiant. *Etudes françaises*, 45 (2009), 1. szám

(Ez a cikk ugyanabban a folyóiratszám-ban jelent meg, amelyikben Jacques Poirier írása, a lista 15. tétele. A Poirier-cikkből készült, a *Poétique*-nak felajánlott plágium címét B. egyébként éppen Audrey Camus szövegének utolsó szavaiából meríti: „le fantastique moderne prend son lecteur *aux rets de l'insignifiant* [...] a modern fantaszti-kum a *jelentéktelenség hálójába* keríti az olvasót” – kiemelés tőlem). A kölcsönzés eredményeként a két plagizált szöveg még kapcsolatba is kerül egymással. Mindig csak a merészség.)

Plagizálva 2014-ben:

- Désignifier au pluriel. *Neohelicon*, 2014. július.

(Ugyanezt a címet B. már a *Revista Letras*-ban is felhasználta a Michaux-ról szóló plágiumhoz, l. 5. pont).¹

¹ ■ E cikk internetes megjelenésével egy időben, Florian Pennanech jelzése nyomán a lista egy frissen megjelent plágiummal bővült: 19. Liviu Dospinescu: Effet de présence et non-représentation dans le théâtre contemporain. *Tangence*, 2008. 88. szám. A 2014-ben megjelent plágium: – Simulacre et effacement. Les enjeux de l'anti-représentation théâtrale. *Strumenti critici*, 2014. 3. szám

Számtalan, olykor egy időben megjelenő dolgozatával B.-nek egyszerre sikerül plágiumot és önplágiumot elkövetnie. Az eset elméleti szempontból is érdekes (és méreteinél fogva kétségkívül történetileg is kivételes). A másolás technikája azonban eléggé kezdetleges. Már említettem, hogy B. a szövegeket híven lemásolja, még a rövid összefoglalókat is átveszi, s gyakorlatilag semmit sem tesz azért, hogy a művelet rejtve maradjon: módosít egyes címeket (noha figyelmenlenségéből, fáradtságból vagy egyfajta különös ragaszkodásból olykor többször is felhasználja ugyanazt, l. a 18. esetet), megváltoztat néhány szót imitt-amott (az apró kisiklásokra már utaltam), újabb mottókat talál (B. szereti az idézeteket), kiegészíti a bibliográfiát. Ugyanis B. aktualizálja a plágiumait. Egyfelől – furcsa, de ha meggondoljuk, logikus módon – egyazon plágium újabb verzióért az évek során más és más személyeknek mond köszönetet, mintha minden egyes plagizált szöveg új találkozások és új szellemi kalandok egyszeri gyümölcse lenne (l. a 6. esetet). Másfelől – és talán ez a legfontosabb változás – a tudomány előrehaladtával a bibliográfiák is, mondjuk így, frissülnek B. műveinek hozzáadásával. A 15. esetben például a szövegek (a változattól függően) nem kevesebb, mint hét vagy nyolc referenciával egészülnek ki: ebből ket-tő plágium, öt vagy hat pedig fellelhetetlen cikk. Ez szinte már szabály: a szerző más plágiumokra vagy minden bibliográfiai kutatással dacoló szövegekre hivatkozik. Ami az egyik szövegben még cikk volt, a másikban már könyv. A könyvek hol már megjelentek, hol megjelenés előtt állnak. Ha a hivatkozott folyóiratok léteznek, akkor a megadott számnak vagy a keltezőse helytelen, vagy nem is létezik. Az is előfordulhat, hogy maga a folyóirat sem valóságos, vagy pedig átalakul, különböző címekeket ölt. Egyes kiadók csak a plagizált cikkekben léteznek. De még e homályos zónák sem akadályozhatják meg az eredeti szövegek felismerését. Valójában nincs is disszimuláció. Sőt B. valamiképp mindig „aláírja” alkotásait. Furcsa végszavak („curieuse dynamique, enfin”), bizarr, ám mindig igen lelkes köszönetnyilvánítások („le long entretien

méditativ dont [un nom] me fit l'amitié en [une date] à [un lieu]. Trop rare privilège" – „hosszú merengő beszélgetés, amellyel [név] ajándékozott meg barátsága jeléül [dőpont] [hely]. Ritka kiváltság": íme az egyik örökös formula), a CNRS-nek és különböző alapítványoknak címzett „öszinte hála” („Etude copieusement subventionnée par...” – „a kutatást [...] kivételes nagylelkűséggel támogatta”); zavarba ejtő mondatok, amelyek az adott kontextusban engem valóban jócskán meg is leptek („Perfide guet-apens: qu'on ne se laisse pas prendre au piège” – „Fondorlatos csapda: de ne hagyjuk magunkat megtéveszteni”), egy különös, borongós szókészlet könnyen azonosítható darabkái («dérive», «chaos», «disloqué», «désigner» – „sodródó”, „káosz”, „szétesett”, „jelentését veszti”), amelyek makacsul vissza-visszatérnek a szövegekben. E sablonokkal tűzdelt stílus elemeit B. híven ismétli cikkről cikkre, ahogyan kiadói is, akik a legmélyebb tisztelettel követik mindenüvé. Plagizátorunk munkássága tehát szinte fitogtatja plágium mivoltát. A másolat hűsége a szövegben szanaszét elhintett kézjegyek hatásával párosulva mintha azt mondaná: „ez itt az én plágiumom”, vagy „tessék, benyújtom az én dolgozatomat”.

B. tehát számos lapban, régóta és gyakran publikál, noha szemmel láthatóan vannak kedvencei mind a források, mind és elsősorban a célpontok terén: ami a forrásokat illeti, odáig is elmegy, hogy egyazon csoporthoz tartozó szerzők különféle cikkei másolja le (a 15. és a 18. esetben, de idézhetjük a 2. eset manipulációját is, amikor saját vendégeit fosztja ki); ami a célpontokat illeti, több folyóirat tárja – vagy tárta mindmáig – szélesre a kapuit előtte. Az utóbbi években az egyik ilyen folyóirat minden egyes száma közzétette egy-egy (plagizált) írását, amivel valószínűleg a lap főmunkatársává vált. Teljes önéletrajza fellelhetetlen, valószínűleg csak „címcsoomagok” és többé-kevésbé regényesített töredékek formájában léteznek; úgy tűnik, nincs személyes honlapja, és nem ismerem senkit, aki valaha látta volna; ez utóbbi tény figyelemre méltó, de meg kell mondanom, hogy én ebben az ügyben szinte kizárólag a

szövegekre hagyatkoztam – persze ez utóbbiak sem látták őt túl sokat. Ugyanakkor alkalmanként szívesen tesz említést tiszteletbeli címekről, rangos intézményi hovatartozásról, számos, megjelenés előtt álló munkájáról (amelyek, úgy tűnik, azóta sem kerültek ki a sajtó alól).

Igy például már 2004-ben: „újában Frederick A. Treuhaft Foundation Senior Fellow, világszerte tizenhat tudományos folyóirat szerkesztőségének vagy tanácsadó testületének tagja, továbbá Director of Literary Studies for the Presses Universitaires du Nouveau Monde és a University Press of the South irodalomtudományos részlegének igazgatója. 14 könyv és több mint 175 cikk szerzője – leginkább a posztmodern irodalomelmélet alkalmazása foglalkoztatja a XVII., XIX. és XX. századi szövegek dekódolásában. Számos ösztöndíjban, kutatási támogatásban, kitüntetésben, díjban és egyéb elismerésben részesült.” (*Nottingham French Studies*, a 4. szám alatt idézett cikk.)

2007-ben: „PhD, Brandeis University; Docteur-es-Lettres, Université de Genève; Doctor Honoris Causa, Université de Bruxelles; Doctor Honoris Causa, Central European University (Budapest). Carnegie-Danforth Senior Fellow, Frederick A. Treuhaft Distinguished Research Fellow, Honorary Member, Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS – Paris). Újabb írásai Rabelais, Shakespeare, Racine, Pascal, Guilleragues, Du Bouchet, Michaux, Genet, Camus, Modiano munkásságáról szólnak. Megjelenés alatt van több könyve is, például: *Imperiled Representation: Texts of Auto-Subversion; Le texte adulte; Poétique des marges; Discours de l'indicible: micro-lectures d'excentration.*” (*Orbis litterarum*, a 8. tétel alatt idézett cikk.)

B. neve szerepel az *American Academy of Financial Management*-hez (AAFM) kapcsolódó *American Academy of Project Management* (AAPM) tanácsában, de megtaláljuk az előbbiben is, a következő címmel:

„Dr. R.-L. Etienne Barnett, Baccalauréat (France), B.A., M.A., M.S., M. Phil., Ph.D. (USA), Ph.D. (France), Doctor Honoris Causa, Doctor of Letters (D.Lett.), MPM,

CIPM ChE, MFP, CPC, CPE, MMC, University Provost & Dean of Faculty / Executive Officer, Trustees Council on Academics and Operations / Frederick A. Treuhaft Foundation Distinguished Professor / Andrew W. Mellon Distinguished Professor. Fellow of the University of Cambridge Institute for International Studies. American Academy of Arts and Sciences. Senior Research Fellow, Centre National de la Recherche Scientifique (Paris). Founding Director and Executive Editor, International Monograph Series of the Institute for Advanced Studies (US/UK). Editor-in-Chief of 7 global scholarly journals. Member of 63 international Advisory Boards. AAPM Global Advisory Board. EXECUTIVE CHAIRMAN OF NATIONAL ACADEMIC PROGRAM STANDARDS – AAPM. – Hon. Global Advisor.” (<http://www.aapm.info/board.html>).

Magas tisztségeket visel:

„March 2010. Az Atlantai Egyetem lett az új AAFM International Board of Standards American Academy Chapter. – Az Atlantai Egyetem Pénzügyi Programját teljesítő kérvényezhetik az MFP Master Financial Professional Certification bizonyítványt. Dr. R.-L. Etienne Barnett, PhD, MFP, ChE, lesz felelős az AAFM-hez benyújtott testületi bizonyítvány-kérvények, továbbá az Amerikai Akadémiától kapható okiratok odaítéléséért (<http://aafm.in/press.html>).

Hírneve, vagy ha merhetjük ezt mondani, hitele/tekintélye messze túl nő tehát az irodalomtudomány területén. Ám ha csak ez utóbbit nézzük: B. még ma is tagja, vagy legalábbis a legutóbbi időig tagja volt különféle szerkesztőbizottságoknak, különösen ott, ahol plágiumait publikálja vagy publikálta; egyes folyóiratszámokat ő szerkesztett, és mindmáig ő a szerzője legalább egy széles körben terjesztett felhívásnak tanulmányok benyújtására egy folyóirat *Discourse of Madness* [Az örület diskurzusa] című számához: <http://call-for-papers.sas.upenn.edu/node/50012> <http://foucaultnews.com/2014/07/01/cfp-discourse-of-madness/>

Természetesen B. e felhívás megírásakor is megszokott gyakorlata szellemében járt el; a szöveg fele

egy néhány évvel ezelőtt Gentben rendezett, csaknem azonos témájú narratológiai műhely bemutató szöveg másolata: <http://www.narratology.ugent.be/theme.html>.

Mint rendesen, a másolat itt is igen hűséges. Csak egy-két nélkülözhetetlen kiigazítást tartalmaz (például „participants” helyett „contributors”), és egy pár diszkrét dekorációt: „in and across” áll a triviális „in” helyén, egy felsorolás testesebb lesz („philosophical, ethical and aesthetic implications” helyett „philosophical, ethical, ontological, epistemological, hermeneutic and esthetic implications”). Amint ezt a későbbiekben még látni fogjuk, ez a „B.-stílus” maga.

2001-ben Volker Schröder már felfedezte B. meglepő önplagizáló gyakorlatát a *Papers on French Seventeenth-Century Literature*, XXVIII. 55. számában egy B. által szerkesztett kollektív kötetről szóló beszámolójában (l. az 518. oldaltól): http://www.academia.edu/4192837/RichardLaurent_Barnett_ed... Írását 2007-ben ki is egészítette: http://www.princeton.edu/~volkers/RichardLaurent_Barnett.html

Mindahhoz képest, ami később következett, itt még csak apróságokról volt szó: rendszeres újraközlésekkel felduzzasztott bibliográfiáról (címváltoztatásokkal) és hamis hivatkozásokról. Úgy tűnik, ekkor B. még első munkáinak újrahasznosítását végezte. Ez tehát nem plágium volt, gondolhatnánk, legfeljebb meglehetősen durva önplágium. XVII. század, önplágium: ez még B. első korszaka (illetve a második, mert aki önplágiumot emleget, feltételezi, hogy már annak előtte is volt valami). De akárhogy legyen is, Volker Schröder bibliográfiai munkájának és pontos, megfontolt megjegyzéseinek sokkal inkább magukra lehetett és kellett volna vonniuk a figyelmet; kivéve, ha meggondoljuk, hogy végül is aggályok és nehézségek nélkül nyolcszor egymás után lehet közzétenni ugyanazt a szöveget.

Egyébként érdemes időt szakítani rá, hogy belenézünk. A szöveg (már-mint B. szövege Racine-ról) a következő sorokkal kezdődik:

Consentir que l'énoncé tragique soit imbu de signification, outre-passe le principe zéologique auquel le contraint la critique la plus radicale, c'est se retrouver à nouveau exégétiquement coincé, car l'objet signifiant ne cesse d'hésiter, résiste à vouloir dire, alors qu'il s'arroge le vertige séminal de son inadmissible forclusion. Projet subversif, monstrueusement interstitiel, hanté par l'être inexpansif qu'il est autant que par celui, absent, qu'il ne sera jamais, l'écriture racinienne proclame, comme incongrûment, la paradoxale et si bruyante impossibilité du même discours qu'elle ne cesse de proférer (La parole monstreuse. Neohelicon, 33 [2006], 2. szám, 175. old.).

A cikk végén pedig ott az „ajánlás”, a megszokott formában (az eljárás tehát nem új, már az önplágium műfajában is megtaláljuk):

Cet essai de synthèse eût-il été actualisé sans la suite d'entretiens méditatifs dont Michel Deguy me fit l'amitié en 2004 et 2005 à Paris? Trop rare privilège. (Ez az összegzés vajon megújulhatott volna ama tűnődő beszélgetések sora nélkül, amelyekkel Michel Deguy ajándékozott meg barátsága jeléül 2004-ben és 2005-ben Párizsban? Ritka kiváltság.)

A „megújulás” szónak kétségtelenül megvan a maga fontossága. Nyolc évvel korábban ugyanennek a szövegnek a végén a következő állt (már akkor is megvolt ez a többszörös ajánlási technika, amely a plágiumokra is jellemző):

Cet essai de synthèse eût-il été possible sans le long entretien méditatif dont Jean-Marc Delmas me fit l'amitié en 1997 à Genève? Trop rare privilège (Dalhousie French Studies, 1998, 44. 20. old.). (Ez az összegzés vajon létrejöhett volna ama hosszú, tűnődő beszélgetés nélkül, amellyel Marc Delmas ajándékozott meg barátsága jeléül 1997-ben Genfben?)

Bármi legyen is az igazság, ezt a szöveget, amelyet szerzője talán egyenesen paródiának szánt, 1990 és 2006 között elolvasták, újraolvasták, kiválasztották, értékelték, beszerkesztették és nyolc alkalommal közzétették is. Ha tárgyilagosan értékeljük a dolgot, ez kétségtelenül kivételes sikernek tekinthető. A nyolcadik megjelenést kísé-

rő bibliográfiában a Barnett név alatt huszonegy hivatkozás szerepel (igen, 21), közülük öt ugyanennek a cikknek előző közzétételeire más és más címmel. Miért is ne? Egy 1994-ben megjelent könyvben olvasható tudós jegyzet B. három cikkét ajánlja az olvasó figyelmébe (Mary Jo Muratore: *Mimesis and Metatextuality*. Droz, 1994. 56. old., 4. j.). E három szöveg tulajdonképpen egy és ugyanaz, háromszor. Néhány évvel később a szerzőnek már nyolcat kellett volna felsorolnia. Bizonyára nem lett volna túl érdekes olvasmány, inkább fárasztó, de azért csak őrizzük meg az eljárást az emlékezetünkben, ha azt szeretnénk, hogy az intézmények, amelyekben dolgozunk, jól szerepeljenek a sanghaji rangsorban...

A plágiumok listáját bizonyára lehetne bővíteni, és a kutatás körét is ki lehetne terjeszteni. Ugyanis – hacsak nem tévedünk a nevet, a három keresztnévet és az intézményi hovatartozást illetően (ami előfordul) – B. az *American International Journal of Biology* szerkesztőbizottságának is tagja. Ezen először elcsodálkoztam, hiszen a bizottság összes többi tagja a vegyészet, a mezőgazdaság, a környezetvédelem vagy egyéb hasonló terület szakértője. De hát nem volt-e szükségük szakemberre a folyóirat menedzseléséhez is? Ki kellett dolgozni például a lap plágiumpolitikáját. Örömről szolgálna, ha a benne olvasható, remekbe szabott szöveg, amely a plágium és az önplágium bármely formájával szembeni kivételes éberségről, eltökélten szigorú szankcionálásukról és a szerzőktől megkívánt legteljesebb feddhetetlenségről szól, B. munkája lenne:

A szerkesztőség nagyon szigorúan jár el a plágiumok ügyében. A folyóirat azt a meggyőződést képviseli, hogy tisztességtelen és becstelen mások gondolatait és munkáját átvenni szerzőségük elismerése nélkül. Plágiumnak minősül akár egyetlen mondat kimásolása is valaki másnak a kéziratból, sőt egy saját korábban megjelent kéziratból is, ha nincs megfelelően idézve – helyesebb tehát saját szavainkkal újrafogalmazni. A szerkesztőség kizárólagos jogot formál arra, hogy megtagadja olyan kéziratok lektorálását, amelyek kisebb-nagyobb plágiumokkal terhesek, sőt a plagizá-

lás áldozatainak panaszát követően a megjelentetéstől is eláll. (<http://aripd.org/aripd/index/policies/ajib.>)

Am a plágium kérdésén túllépve is meglehetősen zavaros kép tárul elénk. Az *American International Journal of Biology* kiadója ugyanis az ARIPD (*American Research Institute for Policy Development*), amellyel kapcsolatban, okkal vagy ok nélkül, felmerült a gyanú, hogy egyes célkitűzései nem szigorúan tudományos jellegűek és önzetlenek. B. nevére bukkanunk a *Studies in Literature and Language* szerkesztőbizottságában is; ezt a folyóiratot a CSCanada adja ki, amely a *Canadian Academy of Oriental and Occidental Culture and Canadian Research and Development*hez tartozik, és szintén az előző intézménynél említett kérdéseket veti fel. Olyan kiterjedt tartományba érkezünk, ahol előfordul, hogy áltudományos kiadók tucatszám jelentetnek meg folyóiratokat a legkülönfélébb területeken, és anyagi hozzájárulás ellenében (de feltételezhetően gondos válogatás után) gyors és világméretű terjesztéssel járó közlést ígérnek. Hosszú folyóiratlisták, a szerkesztőbizottsági tagok hosszú névsorai, a mondott tagok címeinek és érdemeinek hosszú felsorolása. A kompetencia minden elképzelhető jelével rendelkező imponáns gépezet. Valódi példa. Ennek ellenére végül óhatatlanul azon kell töprengenünk, hogy B. valóban csupán szerkesztői feladatokat lát-e el. Más a terület, de a fentebb említett *Academy of Financial Management*et is meglehetősen éles bírálatok érték; a *Decker College*, ahol B. igazgatói (*provost*) posztot töltött be, egy bírósági határozatot követően egy időre sajnálatosan bezárt; végül pedig a *University of Atlanta* (amely nem tévesztendő össze az Atlanta Universityvel), ahol B. ugyanezt a tisztelet látta el, szintén komoly viszontagságokon ment keresztül.

Elképzelhető tehát, hogy B. neve többé-kevésbé összefüggésbe hozható egyes sötét történetekkel. Hírneve nem óvja meg minden gondtól. De mit bizonyít ez? A fenti kérdésekre még nincs végleges válasz, emellett a priori az ember nem felelős az intézményekért, amelyekhez tartozik. Engem pedig feltehetően annyira felkavart a plágiumáradat, hogy

homályos előítéletektől indítva, naiv módon megpróbáltam felvázolni egy különös történetet: volt egyszer egy egyetemi kutató, aki hamisítványokkal valódi hírnevet épített magának, ezzel olyan helyzetbe kerülve, hogy mások munkáit begyűjthette és szerkeszthette, így szerzett hitelét pedig arra használta fel, hogy habilitációkkal és akkreditációkkal foglalkozzon olyan intézményekkel együttműködve, amelyek talán maguk is... A hamisítótól a szakértőig, ha úgy tetszik, és vissza. Ez az értelmezés azonban feltehetően gyenge lábakon áll, és olyan kutatásokat kívánna meg, amelyek nem az én illetékességi körömbé tartoznak. Nem szabad tehát kilépnem a saját szerény területemről, és jól az eszembe kell vésnem, hogy mindezeket a kétségeket egyetlen, valóban bebizonyosodott eltévelyedés: a harmincnégy szerencsétlen plágium ébresztette. Meg kell tehát maradnom ezeknél. Ami a többit illeti, nem lehetséges-e, hogy B. sokrétű tehetség, csak nincs mindig szerencséje? Am egy megnyugtató részlet ismerős tájakra vezet vissza: B. a CNRS tagja, amely mégiscsak megbízható intézmény. Csak hogy B. nevét hiába keressük a CNRS munkatársainak névjegyzékében. Talán különleges státuszban van? Netán egy másik CNRS tagja? Annyi bizonyos, hogy az ő CNRS-e időnként a 75, rue de Rivoli alatt található (Párizs 5. kerületében). Ebben a történetben minden folytonosan mozgásban van. Ismerjük el azonban, hogy a megadott cím bizonyos fokig helytálló, hiszen ha a kerülettévesztéstől eltekintünk, ez a megszűnt Samaritaine áruház címe. Lesz, aki egyszerűen baklövéssel párosuló hazugságra gyanakszik. Csodálatos hazugság, nagyszerű baklövés: oda vezettek bennünket, ahova kell, hiszen a hajdani híres reklám szerint „a Samaritaineben minden megtalálász” (*on trouve tout à la Samaritaine*).

Ezen a ponton kicsit megzavarodtam; és ha még azt is hozzáteszem, hogy B. egyik újsütetű kiadói referenciája és címe: „Degré seconde” (másodfok?), ismét azt kell gondolnom, hogy

2 ■ Nicolas Borbaki francia matematikusok nagy hatású csoportjának álneve volt a XX. század 30-as éveitől kezdve. (A ford.)

manipuláció áldozata vagyok. Hiszen az internet virtuális világában folytatott nyomozás kezdete óta jóformán csak cikk-kísértetekkel és elmosódó figurákkal találkoztam.

No de ideje, hogy felébredjünk. B. nem az irodalom Bourbakija,² és nem is egy új Borges. Az eset meglepő, valószerűtlen, de ez a történet mégsem mese. Találhatjuk mulatságosnak, sőt tekinthetjük játéknak is, provokációnak, fikciónak. De még ha B. nem létezik is, egy B. mégis eljátsz-sza B. szerepét; s ha van ebben valami fortély, az szemernyi ügyességet sem kíván, és ez a döntő. Hagyjuk hát B.-re viselkedése titkait, nem a mi dolgunk, és nézzünk körül a befogadói oldalon. A meglopott szerzőknek igazán semmi okuk az öröme. B. kiadójának sincs több, hogy mulassanak a dolgon. Bizonyára azok a szerzők sem örülnek majd, akik ilyen vagy olyan úton egy-egy felhívás nyomán szövegeket küldtek B.-nek, akiknek a cikkei az övéi mellett jelentek meg, és még azon is eltűnődhetnek, hogy B.-nek volt-e szerepe az ő írásuk kiválasztásában. De nem örvendezhetnek jobban a különböző intézmények sem, amelyekre B. hivatkozik, s amelyeknek minden alkalommal oly melegen mond köszönetet, lévén olyan ember, aki tudja, mivel tartozik. És akkor még nem is beszéltünk a szerencsétlen ifjú kutatóról, aki disszertációjában mély tisztelettel idézi az ő B.-jét, mit sem sejtve a valóságról. Reméljük, hogy az idézett szöveg tényleges szerzője nem ül majd a bizottságban.

Mennyi savanyú megjegyzés! A be nem vallott bűnt nem is kell tudomásul venni, hiszen hosszú távon a tudás terjesztése számít igazán, nem? Természetesen minket is ez érdekel; és B. hatékonyan munkálkodik ezen. És mit számít a szerző, ha a cikk létezik? A szöveg a fontos, nem az ember. Tudjuk talán, hogy ki építette a katedrálisokat? A maga módján B. is csak közvetítő, aki számtalan dolgozatot segített át az óceánon mindkét irányban. Persze még deontológiai alapismeretek nélkül is belátható, hogy a lopott szövegeket – kismértékben, de jól láthatóan – eltorzították (ez a plagizátor beavatkozása, B. „kézjegye”, ahogy már fentebb említettem); hogy e szövegek ezek után már nem áll-

hatnak össze kritikai munkássággá; és végül, hogy az egész művelet egy szerző nevének féktelen promócióját szolgálja. Nincs ebben az ügyben semmi felfogatás.

Tudományos szempontból azonban, mint oly gyakran, most is az a legérdekesebb, ami a legkevésbé szembevetendő. Nézzünk egy példát (pikáns dolog, hogy nem folyamodhatunk fordításhoz: az „eredeti”, „autentikus” szöveg itt nélkülözhetetlen). 2010 októberében B. szerzőket keres egy folyóirat Beckettről szóló számához (1. sz. tárgy). Íme, a szöveg első fele:

„To negotiate the Beckettian ontology is to encounter texts that often slither into transgressive recesses, slake into subversive gorges, into linguistically-intoned chasms where spiritual deadlock overtakes all but visions dissolute, allot no space to other. The discourse so birthed—extradited to the margins, to interstices, to gaps barren and unbridged—over-determines a kind of non-emergent embeddedness and challenges the very constructs of representationality. A universe of fissures, in sum, of breaches, of stultifying contraventions, critically branded as metaphor and thus perilously minimized.” (<https://www.h-net.org/announce/show.cgi?ID=180173>.)

2013-ban ugyanezeket a mondatokat használja fel „A házasságtörő szöveggel” (texte adultère) foglalkozó szám bemutatásához (2. sz. tárgy):

„To negotiate the ontological foundations of literary enterprise is to encounter texts that often slither into transgressive recesses, slake into subversive gorges, [...stb. A folytatást lásd fent] (*Neohelicon*, 40 [2013], 1. szám, 7. old.).

Tehát egyazon szöveg két különböző projekthez. És ez még nem minden: „A házasságtörő szöveggel” foglalkozó szám bevezetőjének vége bőségesen merít elemeket ugyanezen folyóirat egy korábbi, a paratextusokról szóló számához írt bevezetőből (3. sz. tárgy). Ez utóbbiban ez áll:

„To be sure, the essays that flourish within the present compendium are distinguished aptly and elegantly by their individual and collective recognition of »difference, by the

open-ended hypotheses that undergird and over-determine each decipherment. None claims totality or integrality; each represents one of the limitless alternatives that stand beyond, yet to be wholly disentangled. Each, in its own way, pays «silent homage to the »what 'it is not« enigma, yet to be unriddled. By the very proliferation of variance, innovation, and expansiveness, these insightful probings bypass all postulations of closure...» (*Neohelicon*, 37 [2010], 1. szám, 4. old.)

Az előbbiben pedig ez:

„To be sure, the essays that flourish within the present compendium are distinguished aptly and elegantly by their individual and collective recognition of »otherness«,’ by the open-ended hypotheses that undergird and over-determine each exegetical foray. None lays claim to totality or integrality; each represents but one of the limitless alternatives that stand beyond, yet to be disentangled. Each, in its own way, pays silent homage to hermeneutic enigmas yet to be unriddled. By the very proliferation of variance, innovation and expansiveness, these insightful probings fittingly expunge all postulations of resolution or closure, as they surely must.” (Uo. 7. old.)

Végezetül érdemes-e leszögezni, hogy B.-nek a „házasságtörő szövegről” szóló számban megjelent tanulmánya plágium (4. sz. tárgy – a lista 15. pontja)? A kitérő csak növeli a konfúziót. Tehát négy az egyben. „A házasságtörő szöveg” bevezető gondolatai egy (a legjobb esetben) Beckettről szóló számhoz írott szöveggel kezdődnek, (a legjobb esetben) egy paratextusokkal foglalkozó szerzőcsoport számára írott szöveggel végződnek, és az ezt követő példa egy *Ecritures de l'insignifiant* című gyűjteményes kötetből származó, lopott cikk. Ha netán nem tudtak követni, nem baj, felesleges még egyszer elolvasni: minden benne van mindenben, minden egyremegy, semminek sincs értéke, azt se tudjuk, miről beszélünk. Mindez kivételesen romboló hatást gyakorol a gondolkodásra, de mégsem akadályozza meg, hogy valaki tudományos színekben pompázó kiadói ügyleteket bonyolítsa.

Aki folyóiratot gondoz, azt kellemtelenül érinti, ha plágiumot nyújtanak be közlésre. Az ilyen kísérletet felettébb egoista módon szellemi agressziónak szokás tekinteni. Ráadásul ködös szorongásokat is ébreszt: lehet, hogy a folyóirat valamikor már közölt is plágiumot? Szóval elég nagy a baj, és az ember szeretne valamilyen jó erőteljes üzenettel odapörkölni a plágium szerzőjének, hogy túrheteren tettere megfelelő választ kapjon.

Ám valójában eleinte fogalmunk sincs, mit tegyünk. A plagizátor meglopott egy szerzőt, tehát kétségteletlenül ez utóbbi a legfőbb áldozat. Az a legkevesebb, hogy értesítjük erről. Ám a mi esetünkben ezt még tizenhétszer meg kellene ismételni. És ha a plagizátor már másutt is pusztított, arról lehet-e tudomást sem venni, netán titokban a markunkba nevetni azon folyóiratok rovására, amelyekbe „beépült”, várva, hogy kitorjón a botrány, ami egy napon mindenképpen bekövetkezik? Az a legkevesebb, hogy tájékoztatjuk a folyóiratokat, már csak azért is, mert pontosan tudjuk, hogy képtelenség mindenre figyelni. De mi legyen azokkal, amelyeknek még csak ezután küld majd cikket? Az egész iszonyú kellemtelen, de ráadásul elégtelen is: csődöt mond a gondolkodás.

Eddig az egyik oldalon áll a bűnös, a másikon pedig az áldozatok (szerzők, kiadók), akikre/amelyekre az említett bűnös így vagy úgy lesújtott. Ám van itt még valami: nehéz elfogadni, hogy ilyen durva plágium ennyi ideig büntetlenül virulhasson. Óhatatlanul felmerül a folyóiratok felelősségének kérdése. Mert ha a szerző, aki akaratlanul került bele a dologba, megvetheti a plagizátort, sőt végül akár ki is nevetheti, a rászédett folyóiratokkal más a helyzet. Természetesen egyik sem mondhatja el magáról, hogy vele ez nem fordulhat elő, és bizonyára végeérhetetlenül értekezhetnénk arról, amit látni kellett volna, és amit nem lehetett észrevenni; de felvethetjük azt is, hogy az objektív felelősség terén nem olyan nehéz fokozatokat megállapítani, valamint hogy léteznek extrém helyzetek. A magyarázatok az egyik oldalon a csábítástól a puccsig terjednek, és e kettő nem zárja ki egy-

mást; a másikon pedig a naivitástól a hanyagságig, amelyek szintén nem zárják ki egymást.

No de lépünk tovább. A kiadók mit sem vettek észre, de az olvasók sem; még azok sem, akik például bibliográfiát állítanak össze „szerzőjükről”, munkáik végén felsorolják a hivatkozásokat stb. Egyszóval, B.-t nem olvasták. Vagy nem olvasták a cikkeket, amelyeket lemásolt. Mindkettőt biztosan nem. Vagy nem törődtek vele. B.-t valószínűleg már akkor sem olvasták, amikor az önlágiumot művelte lelkesen. Vagy pedig a legtöbben már akkortájt is közömbösek voltak. De olvasható volt-e B.? És mennyit lehet *valóban* elolvasni az előállított szöveg-tömegekből?

Így jutunk el lépésről lépésre a plágiumhoz kapcsolódó végső, legfontosabb kérdéshez. Feltárul előttünk egy gépezet, amely egyre szaporítja a megjelenő írásokat, és alkalomadtán az egyetemi címeket. Ez a gépezet olyan kiadói közegben tud működni, ahol a nemolvasás égisze alatt a tekintély megalapozója a mennyiség. Vizsgálódásaink kegyetlenül ráébredtetek arra, hogy az irodalmi kutatások birodalma sokkal mélyebb és gyorsabb változáson megy át, mint hittük. Ebben a folyamatban a mennyiség válik követelménnyé, és egyre nyomósabbak a gazdasági szempontok. Naivan és kissé megkésve fedeztem fel, hogy egész irodalom szól már azokról, akiket az angolszászok évek óta az Open Access „ragadozóiként” emlegetnek: a fentebb már említett kiadókról, amelyeket azzal vádolnak, hogy a megjelenő hatalmas szövegtömegekben lavírozva hasznát húznak a belőle fakadó zűrzavarból. Ugyanilyen naiv módon haboroztam fel azon is, hogy a szerzőktől pénz lehet kérni, sok pénz; azt hittem, hogy valami csoda folytán minket, szerény irodalmárokat nem érint ez a jelenség, ilyen csak másokkal történhet meg. Csak-hogy látom, amint ez és ez a tiszteletre méltó folyóirat, ahogyan az ugyancsak tiszteletre méltó „csoportjához” tartozó lapok többsége, manapság Open Access-opciót kínál mindazoknak, akik készek kifizetni több mint 2000 eurót (áfa nélkül, ehhez jön az illusztrációk ára... profi munka! – persze kedvesen azt is elmagyarázzák, hogyan

fizetessük ki mindezt az intézmény-nyel, amelyhez tartozunk). És azt is megértettem, hogy nem kétes praktikákról van szó: ez a „tendencia”. Az ember ma már nem ad szöveget egy folyóiratnak, de nem is adja el neki, hanem megvásárolja saját szövege megjelenését. Még ha jelzik is, hogy az opciót a szerző a cikke elfogadása után választhatja meg, nem kell különlegesen gyanakvónak lenni ahhoz, hogy mindebben egy megdöbbentő, hosszú távon veszélyes kölcsönhatást fedezzünk fel, s hogy a lehetséges vagy valószínű kisiklásokat elképzeljük, hiszen a mennyiség megvásárolható. És ezek után a szakértők hidegvérrel felbecsülik a „szerkesztőbizottsággal rendelkező” (lektorált) folyóiratokban megjelent cikkek számát... mások pedig mennyiségi kritériumok alapján megállapítják a nevezetes világrangsort!

Mindez nem mese, hanem igaz és máig tartó történet. Egy, sőt két tanulmányt azonban le lehet belőle vonni.

Az első tanulság szerény, de főbenjáró. Szükséges-e leszögezni, hogy az ember soha nem lehet elég óvatos, hogy mindent jól meg kell nézni, a dolgokra igazán figyelni kell, mindent el kell és át kell olvasni? Szellemi ügyekben a kézművességnek még megvannak az erényei. A szövegek gyorsabban terjednek, de az olvasás ugyanazt az erőfeszítést követeli meg.

A második tanulság arra készítet, hogy gondolkodjunk el azon: ez a szomorú eset talán kivételes (legalábbis remélem), de egyben példaértékű is. A valódi kérdés ezért nem egy plagizátor leleplezése, hanem hogy mi tett lehetővé egy ilyen pályát. Hozzászoktunk, hogy legalábbis különösen nevezhető szövegeket olvassunk, megszoktuk a szertelen méretű bibliográfiák felvonulását, az önéletrajzokat, amelyek hosszabbak, mint egy élet, és apránként megvakultunk. Mindazt, ami miatt utólag ámulunk, hogy a megtevesztés ilyen sokáig tarthatott, egyszerűen nem vették észre; a tudományos diskurzus és párbeszéd nagyjából megszokott, nagyjából elfogadható, banális elemeinek tekinteték. Tizenhat szerkesztőbizottság itt, hatvanhárom amott, tizennégy könyv, több mint százhetvenöt cikk, a világ minden táján szerzett címek, mindez

egy olyan névhez kapcsolódva, amely, merjük kimondani, azért nem tűndöklő olyan fényesen a szakma égboltján – és mindezen senki sem látszik csodálkozni, nincs jelentősége. Kivételes, határtalanul botránys, hihetetlen gyakorlattal állunk szemben, amely azonban *formálisan* épp csak egy kissé deviáns. A látszat minden. Ez a történet könnyen megtalálta a helyét a sietőség, a mennyiség uralma, a promóció, a címekkel való hivalkodás, a láthatóságra való féktelen törekvés világában; és ebbe a világba kerül bele a fiatal kutató, ehhez kell kénytelen-kelletlen hozzászoknunk, ez a világ válik mindennappá.

Különben még ha lennének is jelek, sőt pillanatnyi kínos felfedezések, megéri-e, hogy az ember időt töltsön velük? Olyan fontos ez? Jogunk van nevetni rajta, sőt önmagunkon is. Természetesen ez is egy megoldás. Amúgy pedig ott a hatalmas szövegtömeg, és láthatóan kevés a tette kész olvasó; fásultság, közöny, felületesség. De hogyan is lehetne követni, uralni, osztályozni ezt a szövegegyesületet? Egyes kiemelt dolgokat az emberek „érdekesnek” minősítenek, és ezzel be is érik. Vagy másfelé néznek, és meg sem próbálják megérteni, mi a tét.

Így aztán egyedisége ellenére ezt a történetet sajnos karikatúráként is lehet értelmezni. Eltúlozva ugyan, de rávilágít, milyen nemtörődömséghez és hamis elnézéshez vezet, ha jelzések lépnek a dolgok helyébe. Richesource tanácsaira valóban nincs szükség: a szélhámos nem valamilyen művészetnek köszönheti a sikerét, a plagizátor láthatatlansága nem valamiféle különlegesen ügyes álcázás eredménye, hanem a széles körben elterjedt közönyé, és egy olyan kontextusé, amelyben az értékelés összezavarodik, már amikor nem téves kritériumokra épül. Még azt sem zárhatjuk ki, hogy a kisiklott értékelés nemcsak nem akadályozhatta meg, hanem kifejezetten elősegítette ezt a gyakorlatot. Ezért a legfontosabb kérdés nem az, hogyan lehet tökéletesíteni a plágiumvadászati technikáit, hanem az, hogyan lehet felülvizsgálni az értékelés rendszerét, újragondolni a kutatás láthatóságának fogalmát és az ebből keletkező zavarodottságot. Ez a kon-

fúzió eltávolít a szellemi munka kalandjaitól és örömetől: ideje megtalálni az eszközöket, amelyek eloszlatják.

EPILOGUS

Már a történet kezdetén szükségesnek láttam, hogy a B. által benyújtott plágium eredetijének szerzőjén kívül azokat a folyóiratokat is tájékoztassam, amelyek az utóbbi évek folyamán a kedvenc célpontjai voltak, és amelyeknek szerkesztőbizottságában is részt vett: a *Neohelicon*, a *Les Lettres romanes*, a *Revue Romane*. Emellett az ügy előrehaladtával úgy éreztem, elég példaszert ahhoz, hogy közzétégyek róla néhány gondolatot. Először név nélkül gondoltam elmondani a történetet, annyira elriasztott a szélahómság nyilvános leírása. De vajon hihető lett volna, amit leírok? Nem keveredett volna gyanúba ez vagy az a folyóirat, amely pedig soha nem hozott le plágiumot B.-től? Végezetül pedig hogyan adjam meg mindegyik, általam ismeretlen plagizált szerzőnek, ami megilleti? A három idézett lapnak küldtem egy szigorúan a tényekre szorító feljegyzést, fenntartva a jogot, hogy az események alakulása szerint ilyen vagy olyan formában közzétégyem a történetet. Az a kevés, amit a reakcióikból megtudtam, arra készítetett, hogy ezt az írást álcázás nélkül tegyem közzé. Láttam, hogy az ügy egy parányi részletét nemrégiben nyilvánosságra hozták (*egyetlen* plágiumot), de az is világossá vált, hogy a tanulságokat nem vonhatják le éppen azok, akiket megtévesztettek. Ezért tűnt helyénvalónak, hogy a nyilvánosság előtt szóljak erről a rendkívüli esetről.

Üzenetemre a *Neohelicon* vezetősége röviden válaszolt: a dolgot megvizsgálták, felfedezték (ahogyan várható is volt), hogy az általam jelzettek kívül más plágiumokat is leközltek, és le fogják vonni e számukra különösen kényes ügy tanulságait. A *Lettres romanes* azonnali válaszában egy némileg oda nem illő anekdota szerepelt arról, hogyan nyújtott be valaki a lapnak egy plagizált cikket, amelyet ők azonosítottak és elutasítottak. Jó válasz volt, talán arra is számítottak, hogy örülni fogok neki, de főként az volt világos, hogy nem olvasták végig az üzenetemet, amelyben

felsoroltam az összes esetet, amelyek közül három (megjelent) plágiummal kapcsolatban őket neveztem meg. Amúgy lehet, hogy annak idején felderítettek egyet, de ez nyilvánvalóan nem indította őket arra, hogy a többinek a nyomára bukkanjanak. Kicsit még erősködtem, hogy olvassák el az üzenetet. További válasz nem érkezett. A *Revue romane* esete valamivel bonyolultabb volt. Ők is azonnal válaszoltak, és ők sem olvasták végig az üzenetet. Megírták, hogy nemrég vezércikket szenteltek B.-nek (Jørn Boisen: Szerkesztői cikk. *Revue Romane*, 48 [2013], 2. szám), és hogy az ügy lezárult: igen, tudták, már jeleztek nekik egy plágiumot, és B.-t ki is zárták a szerkesztőbizottságból. A honlapjukon azonban még mindig a plagizáló nevével olvasható a plagizált írás. És legfőképpen ők sem kívántak ennél tovább menni; az ellenkező esetben elég gyorsan felfedezték volna az általam jelzett hat másik írást. De térjünk vissza a szerkesztői cikkhez. B.-t plágiummal vádolták (az egyetlen felderített plágium, a listám 16. pontja). Erre mit tett? Bizonyára jó néven vették volna, ha ebből az alkalomból leleplezi magát, mindent bevall, sőt ünneplésen bejelenti, hogy tizenöt éve várt erre a percre, amikor véget vethet a kísérletnek, és elárulja, hogy miért üzött csúfot belőlünk, dolgos, csóró kutatókból. Hiszen nem ejtett-e el B. itt-ott félszavakat csalásról, ámitásról, csapdáról, konfabulációról? Nem hintette-e tele a szövegeit erre vonatkozó morzsákkal? Az ember olykor tanács-talanul azon töpreng, nem valamilyen új típusú provokációval áll-e szemben, aki viselkedését a világról és az irodalomról alkotott cinikus felfogásához igazítja? De nem, még ha így gondolta is, úgy tűnik, szóba se jött, hogy belássa a csalást. A *Revue romane*-ben legutóbb publikált írása számos átdolgozáson és javításon esett át, néhány évig kiváló kollégák között is keringett, akik kommentálhatták a munka különféle fázisait a végleges változat előtt. Ha volt is tehát plágium, annak Barnett az áldozata volt, nem az elkövetője (Szerkesztői cikk, *uo.*).

Mindez nem nagyon elegáns és sajátosan kisstilű. B., akit tetten értek, azt felelte, nem is ő volt, úgy-ahogy megvádolt másokat, majd óvatlanul

folytatta másutt. Búcsúzzunk el a provokáció gondolatától. Nem tartható sem a játék, sem a kísérlet ötlete: milyen játék az, amely nem ismer határokat? Milyen kísérlet az, amelynek soha sincs vége? Nincs itt más kísérlet, mint amit B. akaratlan tesztelőként számunkra lehetővé tesz. A cikk írja pedig, büszkén, hogy őt aztán nem lehet becsapni, így fejezi be szövegét:

Ez természetesen nem tökéletesen lehetetlen, de az, hogy Demanze írása több mint négy évvel előbb keletkezett, teljes mértékben hiteltelenné teszi az állítást.

A plagizált szerző meg lehetett elégedve: megmenekült a legrosszabbtól, és minden bizonnyal védekeznie sem kell majd. De menjünk tovább! Ne foglalkozunk azzal az amúgy figyelemre méltó ténnyel sem, hogy a *Revue romane* szerkesztőségbe való befogadását B. maga kérelmezte. Azzal az összetevővel se törődjünk, amelyből némi elvakultság következhetett: a B. és a szerkesztőségi cikk szerzője között keletkezett barátságról – noha soha nem találkoztak. B.-nek van tekintélye, hatása, a távolból cselekszik, kivételesen merész, nem fél igazán, hogy leleplezik; ezt már tudtam.

A cikk két dologra hívta fel a figyelmet. Egyrészt, hogy két magyarázat lehetséges:

Barnett vagy szőröstől-bőröstől kitalált személy, akinek minden szövege hamisítvány, utánzás vagy plágium, amit nem tudok elhinni, még a történet fényében sem. Vagy pedig tehetséges egyetemi ember, kutató, aki valamilyen okból ki akarta bővíteni a bibliográfiáját (amelynek erre, tudomásom szerint, nem volt igazán szüksége) más szerzők szövegeinek átvételével. Ám ha belegondolunk, ez mégiscsak esztelen vállalkozás, hiszen hatalmas a kockázat, és bizonyára nem is éri meg a fáradságot.

Vagyis tulajdonképpen egyetlen magyarázat képzelhető el, a másikat „nem tudjuk elhinni”. Ezért nem veszik észre a hat plágiumot, ezért ilyen nehéz elfogadni a Demanze-cikk elutalajdonítását. B.-t kizárólag az örökbefogadó apa szerepében látják: magához vett egyes szövegeket (furcsa többes szám, miután egyetlen plágiumot vettek észre). Ez az első megjegyzésem.

A szerkesztői cikk szerzője másrészt kitartóan dicséri a plagizátor „stílusát”:

A következő években továbbra is rendszeresen érkeztek hozzánk a szövegek, és mindegyikükre egyaránt jellemző volt a szellem, a nagy tudás és a kissé marginális tárgyak iránti határozott vonzódás. Mindegyik írás egy bizonyos stílusra támaszkodhatott, amely a mögötte rejlő szellemet tükrözte: hiszen a stílus maga az ember, nem igaz?

Az első észrevételben ismét a mennyiségi láthatóság rögeszméjével találkozunk, a másodikban a gondolat csődjét kísérhetjük nyomon. A ket-
tő természetesen összefügg. Ami a másodikat illeti: akár tudok a plágiumokról, akár nem, ha egy és ugyanazon stílust látom a hét plagizált cikkben, és ha a stílus maga az ember, akkor ezeknek a cikkeknek a szerzője egy és ugyanaz az ember. Meg fognak lepődni, ha megtudják. Azt is feltételezem, hogy ők heten együtt maga B. Merész hipotézis. Hogy egy plagizátornak saját stílusa van, paradox feltételezés, de időzzünk el az ötleten egy

percre. Igen, B. megjelöli a másolatait, és ehhez láthatóan ragaszkodik is. Miért? Kockázatos dolog, de talán így próbálja meggyőzni a kiadóit, hogy e különféle szövegek egyetlen szerző művei. Az is lehet, hogy ezek a beavatkozások inkább kényszeresek: minimálisak ugyan, de leküzdhetetlenek. Akárhogy legyen is, az, hogy B. megjelöli a plágiumait, egy dolog; de hogy a plágiumok olvasója a szövegeket B.-nek tulajdonítja, már nem ugyanaz. Az első állítás kétségtelen, a második igen csak szelektív, mondhatni csonkító olvasást feltételez. Ha ugyanis a plágiumok szerzőjének „stílusa” van, az csak a „kézjegyéből” adódhat, az általam fentebb idézett mániából, jelzéseiből, azaz néhány nyelvi fordulatból, amelyek éppen hogy nem illenek a plagizált cikkhez (és alkalomadtán lehetővé teszik a plágium szerzőjének leleplezését).

Egy példa: amikor egy cikk szerzője ezt írja le: „parcours littéraire trans-temporel”, a kifejezés nem túl elegáns, de – ki tudja? – talán szükséges; ellenben ha a másoló keze alatt „histoire

littéraire”-ből „parcours littéraire trans-temporel” lesz anélkül, hogy akár előtte, akár utána bármi mást megváltoztatott volna, az pusztán dekoráció. Jelzések, pusztán jelzések, és véleményem szerint nem is igazán ragyogóak. A plagizátornak nincsen életműve, nem illeszkedik egy gondolat, egy kutatás, egy munka folyamatába, és éppen ezért „bővítheti bibliográfiáját” plágiumokkal. „Ha jól belegondolunk, ez egy esztelen vállalkozás”, írja a szerkesztői cikk. Igazán „jól bele kell gondolnunk” ahhoz, hogy ezt megértjük? A szavak mögött rejtőzve, valami igazán végzetes dolog rajzolódik ki: stílus, mű, értelem lesz a szövegek egyszerű halmozásából, a minőségüktől függetlenül. Vagy inkább: a címek egyszerű felhalmozása, a „cím” szó mindkét értelmében, stílust, művet, értelmet szül.

(2014. november)

MICHEL CHARLES

Köböl Anna fordítása